

Державна служба заповідної справи Мінприроди України

Київський еколого-природознавчий центр

Проект ПРООН/ГЕФ «Зміцнення управління та фінансової стійкості національної системи природоохоронних територій в Україні»

П.І. Гриник, М.П. Стеценко,
С.Л. Шнайдер, О.Г. Листопад,
В.Є. Борейко

СТАРОДАВНІ ДЕРЕВА УКРАЇНИ

Реєстр-довідник

ББК 74.200.51
Б 33

Б 33

**П.І. Гриник, М.П. Стеценко, С.Л. Шнайдер, О.Г. Листопад,
В.Є. Борейко**

СТАРОДАВНІ ДЕРЕВА УКРАЇНИ. Реєстр-довідник. — Київ: Київський еколого-культурний центр, Державна служба заповідної справи Мінприроди України, Проект ПРООН/ГЕФ «Зміцнення управління та фінансової стійкості національної системи природоохоронних територій в Україні», 2010, іл. — 144 с.

ISBN 978–966–581–967–7

Публікація ознайомить читача з майже 200 легендарними стародавніми деревами України. В кожному маленькому нарисі надається не тільки опис дерева, а й поради щодо його збереження: як поставити пломбу в дупло, зв'язати і підперти гілки, удобрити, спорудити громовідвід, заповідати та встановити охоронний знак. Книга також має на меті посприяти наданню статусу ботанічних пам'яток природи ще не заповіданим деревам.

ББК 74.200.51

ISBN 978–966–581–967–7

© ПРООН Україна, 2010

3

Ця публікація видана в межах виконання спільного Проекту Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні та Глобального Екологічного Фонду "Зміцнення управління та фінансової стійкості національної системи природоохоронних територій в Україні". Детальніше про діяльність проекту, будь ласка, дивіться на офіційній веб-сторінці www.pzf.org.ua.

Думки, висновки чи рекомендації належать авторам та упорядникам цього видання і не обов'язково відображають погляди ПРООН.

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ООН є глобальною мережею ООН в галузі розвитку, організацією, яка виступає за позитивні зміни та надає країнам доступ до джерел знань, досвіду та ресурсів задля допомоги людям в усьому світі будувати краще життя.

ПРООН співпрацює з 166 країнами світу, допомагаючи їм знаходити власні шляхи розв'язання глобальних та національних проблем в галузі людського розвитку. Покращуючи свої власні можливості, вони мають змогу використовувати досвід та знання співробітників ПРООН та широкого кола наших партнерів.

ПРООН допомагає Україні на шляху до забезпечення кращих стандартів життя, добробуту та демократії.

ПРООН пропонує найкращий міжнародний досвід з метою поліпшення спроможності місцевих партнерів подолати виклики людського розвитку і також допомагає нашим національним партнерам у втіленні ефективних державних програм. Діяльність ПРООН має на меті створення умов для людей з меншими можливостями отримувати повну користь від позитивних змін в Україні.

ПРООН підтримує здійснення заходів Уряду та місцевих громад у сфері охорони навколишнього природного середовища, збереження та захисту біорозмаїття України для майбутніх поколінь, скорочення забруднення довкілля, покращення раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів. ПРООН також допомагає країні скористатися перевагами "гнучких механізмів" Кіотського протоколу та боротися зі зміною клімату шляхом підвищення рівня поінформованості суспільства щодо енергоефективності та впровадження практик з енергозбереження.

Для докладнішої інформації про діяльність ПРООН в Україні, будь ласка, відвідайте офіційну веб-сторінку: www.undp.org.ua.

Зміст

Подяка	5
Вступ	6
Що таке стародавні дерева	7
Як визначити вік дерева	8
Навіщо захищати стародавні дерева	9
Естетика прадавніх дерев	11
Охорона стародавніх дерев у Європі	21
Історія охорони стародавніх дерев в Україні	23
Стародавні дерева України віком 1000 і більше років	26
Парад переможців	47
Стародавні та визначні дерева України	49
Заходи щодо заповідання, лікування та догляду за стародавніми деревами	135
Наказ Мінприроди України № 522 «Про збереження вікових дерев» від 05.10.2009	138
Література	142

Подяка**Висловлюємо щиру вдячність за допомогу у створенні фотогалереї:**

О. Супруненко (м. Берегове, Закарпатської обл.); В.В. Кваші, О. Черкасову (м. Київ); В. Манюку (Дніпропетровськ); В. Ільницькій (м. Харків); С.М. Стойко (м. Львів); М. Оланичу (м. Ужгород); А.А. Дяговцю, А.А. Польщикову (м. Алушта); Г.С. Захаренко, Ю.В. Плутагарю (м. Ялта); Висоцькому лісгоспу Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства та Григорію Васильовичу Яцуті (м. Висоцьк Рівненської області); Черемському заповіднику, а також авторам книги «Вікові дерева Львівщини» (С. Стойко, В. Шушняку, Г. Савку, П. Шуберу, Я. Шляхті), з якої нами були використані фотографії найстаріших дерев Львівської області; Наталі Стецюк (м. Полтава); Алесі Моторко, Оксані Клименко (м. Київ); обласним управлінням лісового та мисливського господарства: Луганському, Тернопільському, Івано-Франківському; обласним управлінням Міністерства природи України: Харківському, Сумському, Житомирському, Рівненському, Закарпатському, Івано-Франківському, Луганському, Одеському, Полтавському, Волинському; Олександру Степаненку (м. Чортків Тернопільської області); І. І. Тиличко (м. Самбор, Львівська обл.); П.В. Листопаду (с. Медвин Богуславського району Київської області); О. та М. Кравчукам (Львівська область); В.С. Загоровському (Житомирська область); В.І. Головні (м. Ялта); А. Тохтомишу, Е. Березовському, А. та Г. Прокоповим (м. Сімферополь); О. Пернацькій (м. Гаспра); Бахчисарайському центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді; Ю.М. Гончаруку (с. Уїздці Здолбунівського району Рівненської області); Острозькому районному відділу народної освіти Рівненської області; В.Д. Потапчуку (м. Дубно Рівненської області); І.О. П'ятковському (м. Тернопіль); О. Лисовській (м. Хмельницький); М.В. Мельнику (м. Київ); А.П. Морозу (с. Овадне Волинської обл.); Вікторівській середній школі (Івано-Франківська область); Ользі Яцеленко (м. Київ); О.М. Фролкіну (м. Київ); Л. Савченко (с. Липів Ріг, Ніжинський район Чернігівської області); Л.М. Рокунцю (с. Бугрин Рівненської області).

Вступ

Шановний читачу!

Перед Вами унікальне видання — реєстр-довідник «Стародавні дерева України». Завдяки цій книзі Ви маєте можливість ознайомитися з легендарними стародавніми деревами України. Проте ми б не хотіли, щоб Ви тільки захоплювалися красою та довголіттям стародавніх дерев. Ми сподіваємося, що Ви не залишитесь байдужими до їхньої долі. Зверніть увагу на те, що в кожному маленькому нарисі про будь-яке дерево йдеться про те, що потрібно зробити для його охорони: залікувати дупло, підв'язати гілки та встановити під них підпори, додати в ґрунт добрива, спорудити громовідвід, встановити охоронний знак. Всі ці дії досить нескладні, під силу будь-якій дорослій людині. У нашій книзі ми даємо поради, як це зробити. Крім того, ці дерева потребують внесення їх до числа пам'яток природно-заповідного фонду України, і ми дуже сподіваємося, що керівники Державних обласних управлінь Мінприроди України доб'ються надання статусу ботанічних пам'яток природи тим деревам з нашого довідника, які ще до таких не віднесені.

На закінчення хочеться закликати всіх зацікавлених осіб, що володіють інформацією про невідомі нам дерева-довгожителі, що не ввійшли в цей довідник, надсилати Ваші зауваження та доповнення за адресою: 02218, м. Київ, вул. Райдужна, 31-48, КЕКЦ, або за електронною поштою kekz@carrier.kiev.ua.

Деревами-довгожителами є дуби, що мають обхват стовбура 5 м і більше, липи обхватом 5 м і більше, для всіх інших дерев цей розмір — 4,5 м і більше.

Автори

Що таке стародавні дерева

Дерева, які досягли свого граничного віку, можуть вважатися довгожителами, ветеранами, стародавніми або прадавніми.

Найбільшу цінність становлять дерева, що мають вік 1000 і більше років. В Україні до таких можна віднести дуби, сунічники, фісташки, ялиці, тиси, оливи, липи та горіхи. Вік їх визначається за обхватом стовбура.

В Україні ці параметри мають такі дерева:

- дуби — в обхваті 7,80 м (на рівні 1,30 м від землі);
- сунічник — в обхваті 5,00 м (на рівні землі);
- фісташки — в обхваті 5,00 м (на рівні землі);
- тиси — в обхваті 2,50 м (на рівні 1,30 м від землі);
- ялівці — в обхваті більше 2,50 м (на рівні 1,30 м від землі);
- горіхи волоські — в обхваті більше 9,00 м (на рівні 1,30 м від землі);
- оливи — в обхваті більше 5,00 м (на рівні землі);
- липи — в обхваті більше 9,00 м (на рівні 1,30 м від землі).

До деяких прадавніх дерев можна також віднести дерева віком 600-700 років і старші. Дуби в такому віці мають обхват стовбура близько 6,00 м і більше, липи, волоські горіхи — обхват стовбура 5,00 м. Сосни, ясени, каштани, буки з обхватом стовбура близько 5,00 м і більше, котрі мають вік 400-500 років, що відповідає їх граничному віку також можна віднести до стародавніх.

Як визначити вік дерева

Вік деяких порід дерев можливо визначити за формулою

$$L = K \times C, \text{ де}$$

L – вік дерева,

K – коефіцієнт,

C – довжина кола (обхват) стовбура дерева.

№ п/п	Порода дерева	Коефіцієнт	Відстань від точки заміру до землі
1.	Олива	2,5	у землі
2.	Ялівець	2,5 — 4,5	1,30 м від землі
3.	Волоський горіх	1,0	- " -
4.	Шовковиця	0,4	- " -
5.	Платан	0,3	- " -
6.	Сосна	0,7 (для вологих місць з природним ґрунтом) до 1,5 (на сухому скельному ґрунті)	- " -
7.	Дуб	1,0	- " -
8.	Суничник	2,0 — 4,0	у землі
9.	Тис	2,5 — 4,5	1,30 м від землі
10.	Липа	1,1	- " -
11.	Граб	1,0	- " -
12.	Каштан кінський	0,5	- " -

Крім цього слід додати, що дуб після 600-700 років (маючи обхват 6м і більше) починає рости повільніше. За 100 років він додає не 100см, як у молодості, а 30-40см, якщо росте в лісі, і 60-80см, якщо росте на сонячній галявині, або в середньому 60см за століття.

Виходячи з вищевикладеного можна сказати, що в Україні вік деяких дубів, що мають в обхваті 7,80 м на рівні 1,30 м від землі, може перевищувати 1000 років.

Що ж стосується дерев інших порід – в'яз, ясень, сосна, бук, біла акація, то вони можуть досягти віку 150-200 років маючи в обхваті більше ніж 3,00 м на рівні 1,30 м від землі.

Верби, тополі, платани ростуть швидше, однак коріння цих дерев менш довговічне. Верба і тополя можуть досягти 150 років при обхваті стовбура 5,00 – 6,00 м, а платан досягає цього віку при обхваті стовбура 6,00 м.

На закінчення слід підкреслити наступне, якщо у дерева на відстані до 2,00 м від землі стовбур роздвоюється, то обхват стовбура буде трохи більшим, ніж у дерева, що має звичайний стовбур. Для визначення віку такого дерева слід цифру, що характеризує обхват стовбура на відстані 1,30 м від землі, помножити на 1/3, а потім помножити на коефіцієнт для даної породи дерева.

Навіщо захищати стародавні дерева

1. Стародавні дерева є пам'ятками історії, культури, живими свідками минулих століть.
2. Стародавні дерева мають велику естетичну і символічну цінність, що викликають у людей почуття натхнення і захоплення.
3. Стародавні дерева є унікальними багатоповерховими будинками для різних видів тварин і рослин, мохів, лишайників, кажанів, птахів, комах.
4. Стародавні дерева можуть бути улюбленим об'єктом відвідування туристів.
5. Стародавні дерева – це зв'язок з первісним Диким лісом.
6. Стародавні дерева – цікаві музеї природи, своєрідні лабораторії для вчених.
7. Стародавні дерева – важливе джерело душевного збагачення і патріотичного виховання молоді.
8. Стародавні дерева мають свою власну внутрішню цінність, важливі самі по собі.
9. Стародавні дерева – це Божий дар людям, вони самі боги і загублювати їх гріх.
10. Стародавні дерева, як і старі люди, хворіють і старіють, вимагають до себе уваги і турботи. А хворого й слабкого захищають не тому, що це економічно вигідно, а тому, що він хворий і слабкий і захистити себе не в змозі.

Естетика прадавніх дерев

Прадавні дерева відомі своєю естетикою, наявністю характерного стилю, унікальних примітних рис і ознак. Цей стиль полягає в хаосі, потворності, постатях у вигляді страшних чудовиськ, асиметричності й відсутності гармонії. Це естетика старої казки, прадавнього чаклунства, містерії. Зовсім Іншого. Порослі зеленим мохом, з різноманітними стовщеннями на стовбурі, грубою зморшкуватою корою, обламаними й сухими гілками, зіницями порохнявих дупел, намистом із грибів-трутовиків, дерева-ветерани вражають нас прадавнім віком, висотою й розміром крони, товщиною стовбура, впевненістю й міццю.

Преподобний Ф. Килверт із Англії сказав про них:

«Ці сивоволосі, шишкуваті, с низько посадженим чолом і вивернутими навиворіт суглобами, зігнуті, вигнуті, величезні, дивовижні, довгорукі, деформовані, горбаті, потворні старці-дуби, стоять, чекають і спостерігають сторіччя за сторіччям».

Естетика прадавніх дерев відрізняється суворою вишуканістю кольорів – тільки чорні, коричневі та зелені. Нічого зайвого. Нерідко, прадавні дерева схожі на велетнів, котрі вийшли з легенд. Іншим деревам, можуть бути притаманні людські риси – образи святих угодників, ченців, давно забутих героїв. До прадавніх дерев можна застосувати такі слова як «надприродний, священний, божественний». А чи гарні прадавні дерева в нашому загальнопоширеному розумінні краси? Хіба можливо їх зрівняти з квітучою молодістю яблунькою або гарненькою засніженою ялинкою?

Академік Дмитро Сергійович Ліхачов віддавав перевагу красі прадавніх дерев. У своєму трактаті «Старі дерева в садах Романтизму» він зауважив, що «дуплистість та всохлі гілки скоріш за все прикрашають дерево, аніж псують його декоративні властивості. Старе дерево несе в собі більше індивідуальних рис ніж молоде».

12 П.І. Гриник, М.П. Стеценко, С.Л. Шнайдер, О.Г. Листопад, В.Е. Борейко

З ним був згодний і професор-природоохоронник Андрій Петрович Семенов-Тянь-Шанський, що заявив ще в 1913 році, що «ці богатирі надзвичайно мальовничі й у своєму величній вгасанні».

Можливо був правий англійський ландшафтний архітектор Х.Рептон, що любив повторювати, що «освічена людина з гарним смаком знайде красу в дереві, котре інші засудять за розкладання».

Дивовижна краса прадавніх дерев справила враження на багатьох всесвітньо відомих художників. Т. Херн, Д. Педар, Т. Грей, М. Грюневальд, К. Фрідріх, Ю. Клевер, І. Шишкін, А. Саврасов, А. Орловський, Я. Гловацький, А. Бірштадт, А. Кождоян втілили дивовижну красу дерев у своїх творах.

Здається, ці вигадливі дерева-ветерани, низькорослі й височенні, висушені всіма вітрами, з понівеченими гілками, сірими й твердими як волосся відьми, не від світу цього. Їх не знайдете в сучасних містах типової забудови, їх немає також в сучасних парках з їхнім прагненням до вульгарності й «красивості».

Одна із проблем прадавніх дерев полягає в тому, що їх своєрідна, неповторна естетика суперечить пануючим тривіальним поглядам на красу дерев, та й на красу природи в цілому. Такий усереднений стандарт вимагає відсікання всіх «надмірностей» за допомогою пилки й сокири.

Ми маємо поважати естетику прадавніх дерев. Адже вона створювалася багатьма століттями й навіть тисячоріччями самою природою. Вона — виклик посередньому людському сприйняттю природи, невмінню бачити й цінувати прадавню й дивовижну красу.

Охорона стародавніх дерев у Європі

Цивілізована Європа показує нам унікальні приклади доброго та шанобливого ставлення до прадавніх дерев.

У Німеччині при прокладанні нових доріг старанно обходять стародавні дерева. У ботанічних і природоохоронних німецьких журналах публікуються некрологи на загибель стародавніх дерев.

В Естонії і Литві всі стародавні дерева занесені до інженерних каталогів.

У Великобританії заповідано більш ніж 22 тисячі вікових (у тому числі і стародавніх) дерев, стільки ж в Італії, в Польщі – 53 тисячі дерев. Для порівняння в Україні всього 2600 вікових дерев.

Перші відомості про охорону стародавніх і вікових дерев з'явилися у Великобританії в 1790 р., а перше лікування стародавнього дерева – 1000-річного дуба Мейджора було проведено у 1908 р. Під старі гілки було встановлено підпори, а дупло закладено свинцевою пробкою. Вже понад 150 років у цього дерева персональний охоронець, а ще свій інформаційний центр. У Великобританії діє кілька спеціалізованих екологічних громадських організацій, що займаються пошуком, описом і заповіданням стародавніх дерев. Одна з них називається «Реєстратори дерев». У цій країні існує цілий рух «мисливців за старими деревами». У його основі – молодь, яка має фотоапарати і любить подорожувати. Молоді люди змагаються між собою, хто більше знайде старих дерев. У Великобританії регулярно видаються календарі та книги із зображеннями дерев-патріархів, а англійська королева заснувала спеціальну премію для нагородження активістів, які охороняють стародавні дерева.

У Польщі перші відомості стародавні дерева було опубліковано в 1886 р., а перше лікування дерева-старожила провели в 1920 р. На лікування легендарного дуба Бартока в 2005 р. польський уряд виділив 100 тис. злотих. Цьому дереву присвячена ціла книга.

Польські ентузіасти описали понад 1500 стародавніх дерев Біловезької пущі, створили спеціальні сайти в Інтернеті. На сайтах були розміщені 8000 фотографій і 300 фільмів.

У Чорногорії національним надбанням є 2000-річна олива, яка перебуває під пильною увагою держави. У Словенії проводяться конкурси «Дерево року», коли жителі країни обирають саме шановане старе дерево. У 2008 р. «Деревом року» став 180-річний гірський клен. Клену-переможцю було виділено 10 тис. крон на лікування.

На Кіпрі на утримання стародавніх національних дерев з бюджету країни щорічно виділяється 18000 кіпрських фунтів.

Практично в кожній європейській країні публікуються ілюстровані довідники стародавніх дерев. Завдяки їм ми знаємо, що найстаріше дерево Європи та світу – ялина Олд Тіко, якій 10 тис. років, зростає у Швеції. Фортінгельський тис, якому від 2 до 5 тис. років, росте в Шотландії і вважається найстарішим деревом Великобританії. За переказами, в його тіні народився, а потім дитиною полюбляв бавитися майбутній прокуратор Іудеї Понтій Пілат.

Вражає уяву своїм віком і розмірами інше англійське дерево – дуб Боуторп. Обхват стовбура становить 12,75 м, вік понад 1000 років. У його дуслі одночасно може сховатися 39 людей. Дерево занесено до книги рекордів Гінеса.

Однак самий старий дуб Європи росте в Швеції. Його звать Квінг Екен, обхват його стовбура 14 м, вік набагато більше 1000 років.

В Італії в районі Нікосії росте одна з найстаріших фісташок Європи. Обхват її стовбура 13 м, вік близько 4 тис. років.

Своїм розміром вражає Каштан сотні коней, що росте в Італії біля вулкана Етна. Обхват його стовбурів – 57 метрів! Його вік – 2-4 тис. років. За легендою, під його кроною ховалася від дощу королева Арагону, яка проїжджала там з 100 вершниками.

Величезний платан з обхватом стовбура 18,00 м і віком 2300 років росте в Греції на острові Евія.

Історія охорони стародавніх дерев в Україні

Перші відомості про охорону унікальних і стародавніх дерев на території сучасної України було опубліковано в 1883 р. А. Накроліним. Стосувалося це тільки дерев що ростуть на території Криму.

На початку 20-го століття в рамках руху з охорони пам'яток природи окремі ентузіасти стали звертати увагу на захист стародавніх і вікових дерев. В 1914 р. поміщиця Чернівецького повіту Полтавської губернії Токарська передала під охорону Полтавського земства старий дуб. Займалося охороною старих дубів в 1910–1914 рр. і Хортицька природоохоронна спілка.

У 1910 р. польський ботанік М. Раціборський опублікував підсумки інвентаризації старих дерев, проведеної Польським Товариством натуралістів імені Коперніка у Львові. Частина матеріалів стосувалася і Західної України.

У 1911 р. відомий український етнограф Н.Ф. Сумцов опублікував роботу про необхідність охорони старих і меморіальних дубів Т.Г. Шевченка.

У 1925 р. Українське краєзнавче товариство «Пласт» у Львові займалося інвентаризацією старих дерев, але, на жаль, ці матеріали не були опубліковані.

У 1930 р. католицьким синодом у Львові було заборонено вирубку старих дерев біля церков, а в 1937 р. – Греко-католицькою церквою у Львові. Крім цього, у відповідь на прохання Комісії з охорони природи Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, митрополит А. Шептицький дав доручення священикам Греко-католицької церкви провести перепис старих дерев, що ростуть у парафіях.

В Радянській Україні перші відомості щодо збору інформації про вікові дерева були опубліковані в 1927 р. Українським комітетом

охорони пам'яток природи. У 1932 р. під охорону держави вже було взято 11 старих дерев.

У 1930-х роках польські науковці видали кілька зведень про старі дерева, у тому числі що знаходяться і в Західній Україні. За їх матеріалами до 1935 р. віднесено до заповіданих у Львівському воєводстві 78 стародавніх і вікових дерев, в Станіславському — 12 та у Тернопільському — 13 дерев.

У 1949 р. і в 1951 р. в Радянській Україні було видано постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР, що забороняли вирубку старих дерев. У 1950—1960 рр. про необхідність охорони вікових дерев писали вчені Н.В. Шарлем, А.Л. Цит, С.І. Івченко. Перша велика інвентаризація вікових і стародавніх дерев в Україні була проведена в кінці 1950-х початку 1960-х років силами фахівців Українського товариства охорони природи, в результаті чого перші десятки старих дерев отримали свій охоронний статус в 1964 р.

Друга велика інвентаризація вікових і стародавніх дерев була проведена в Україні в 1971—1972 рр., і в результаті було віднесено до заповіданих вже кілька сотень унікальних дерев.

Особливу роль в інвентаризації і заповіданні вікових та стародавніх дерев зіграв у цей час доктор біологічних наук професор кафедри ботаніки Київського державного університету, голова сектору пам'яток природи Українського товариства охорони природи Олексій Лаврентійович Липа. Саме завдяки публікації в 1969 р. реєстру-довідника «Заповідники та пам'ятки природи», котрий він підготував разом із зоологом А.П. Федоренко, на початку 1975 р. в Україні вже налічувалося 616 взятих під охорону старовинних дерев (але з його смертю, на жаль, процес виявлення і заповідання старих дерев сповільнився).

На сьогоднішній день (на 2008 р.) в Україні заповідано близько 2600 вікових, древніх, меморіальних та унікальних дерев. На першому місці за кількістю заповіданих вікових та стародавніх дерев стоїть м. Київ (близько 260 дерев), на другому місці — Львівська та Тернопільська області, де охороняється по 200 дерев, на третьому місці — Вінницька, Чернігівська, Хмель-

ницька і Черкаська області, де охороняється приблизно по 160 дерев.

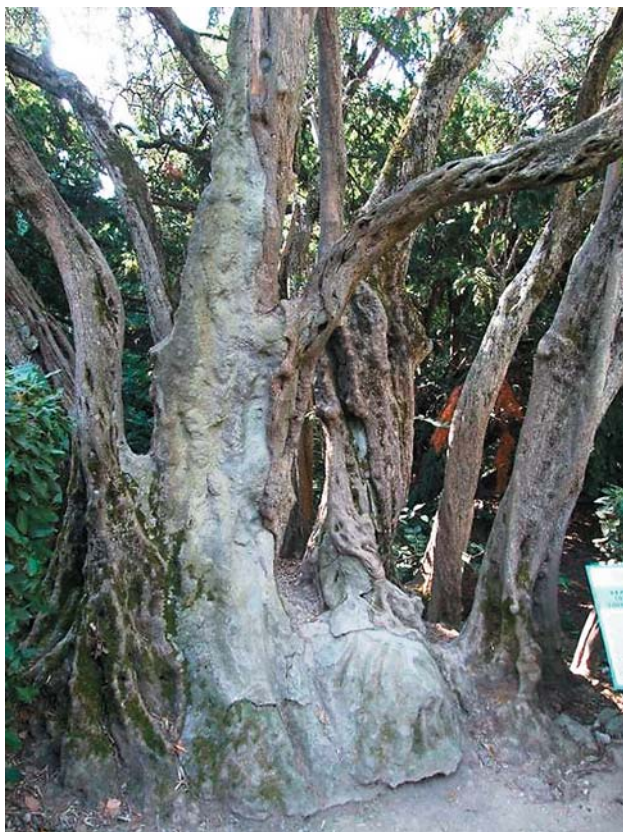
Найгірша ситуація з охороною вікових дерев складається в Криму. Там на початок 2009 р. віднесено до заповіданих всього 3 (!) дерева (з них 2 в м. Сімферополі), 2 старих дерева взято під охорону в Донецькій області, 3 — у Миколаївській області. 45 тисячолітніх дерев України з виявлених 52 не мають охоронного індивідуального статусу пам'ятки природи. Слід додати, що в 20-му столітті щонайменше 6 дубів віком 1000—1500 років було загублено.

Щоб не допустити подальшої загибелі унікальних природних об'єктів, Київським еколого-культурним центром разом з Держслужбою заповідних справ Мінприроди України в 2009 році розпочато третій всеукраїнський перепис стародавніх дерев, на підставі якого підготовлено та видано даний реєстр-довідник, а також у жовтні 2009 р. міністром Мінприроди України Г.Г. Філіпчуком підписаний спеціальний наказ «Про охорону вікових дерев». Крім того Мінприроди України спільно з Київським еколого-культурним центром в 2010 р. буде проводити спеціальний конкурс на присвоєння звання «Національне дерево» найунікальнішим деревам України.

Стародавні дерева України віком 1000 и більше років*

КРИМ

Микитський ботанічний сад

2000-річна
олива

*Докладні
відомості про ці
дерева читайте у
розділі «Перелік
стародавніх де-
рев України»

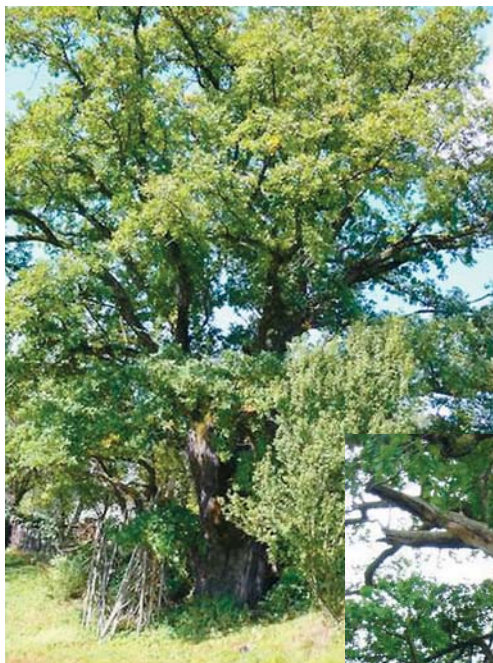
РІВНЕНЬКА ОБЛАСТЬ

Рокитнянський район

Юзефінський
дуб (дерево
князя Ігоря)

**ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ,
Великобerezнянський район**

Дуб-чемпіон

Дідо-дуб

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

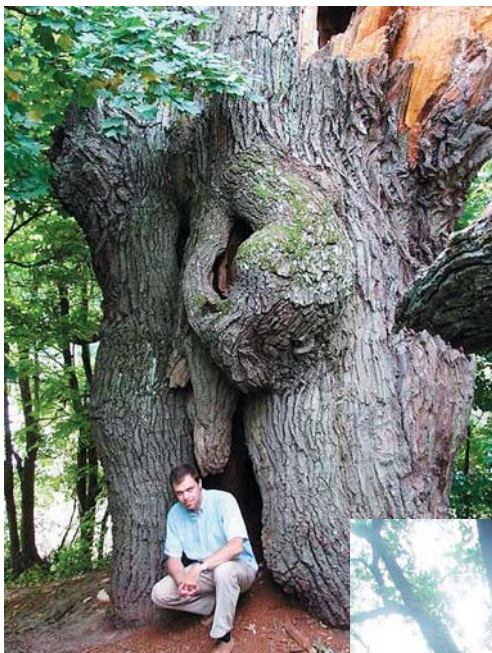
Чигиринський район

Дуб
Максима Залізняка

Звенигородський район

Дуб Шевченка – 2

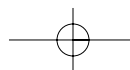
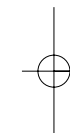
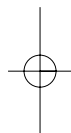
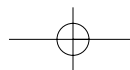
Звенигородський район

Дуб Шевченка – 3

Звенигородський район

Дуб Шевченка

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

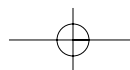
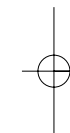
Миколаївський район

Дуб у селі Верин

Яворівський район

Немирівський дуб

КРИМ

**Микитський
ботанічний
сад**

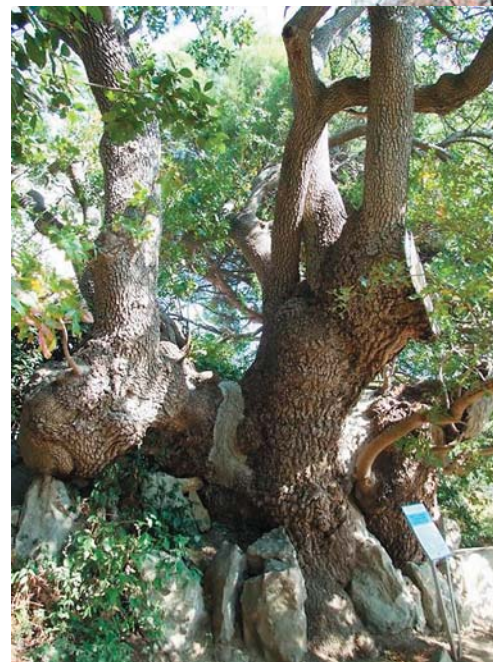
Сунічник

Гора Ай-Нікола

Сунічник Єни

Мис Ай-Тодор

Фісташка

**Микитський
ботанічний
сад**

Фісташка

**Кримський
заповідник,
біля водоспаду
Головкінського**

Тис

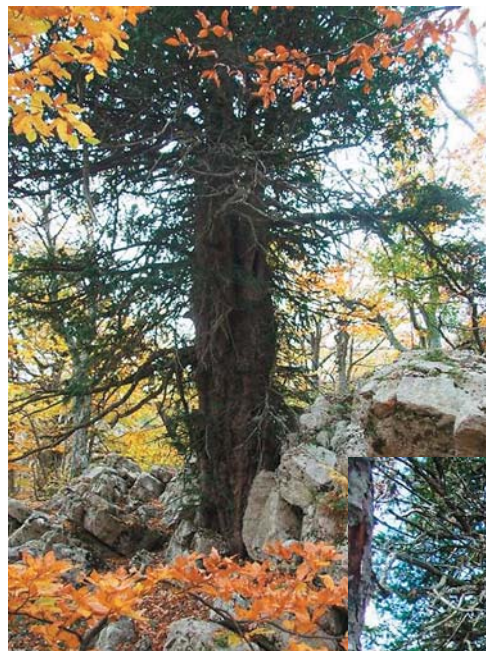

**Нижньо-
масандрівський
парк**

Фісташка Липи

**Ялтинський
гірсько-лісовий
заповідник**

Тис
Захаржевського

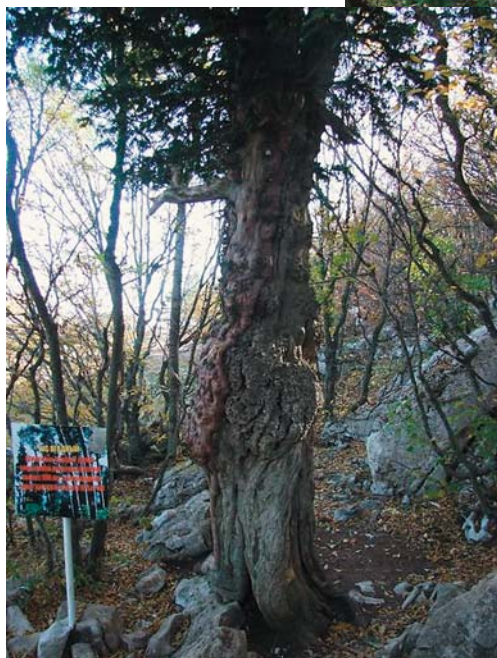
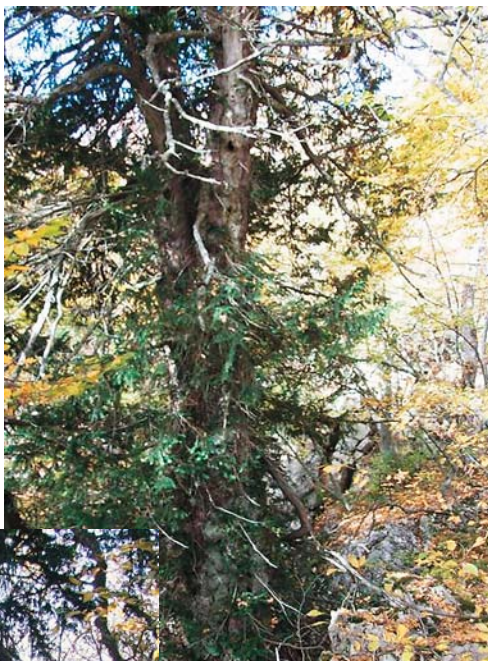

**Ялтинський
гірсько-лісовий
заповідник**

Тис №3

**Ялтинський
гірсько-лісовий
заповідник**

Тис №2

**Ялтинський
гірсько-лісовий
заповідник**

Тис №1

**Нижньо-
масандрівський
парк**

Тис ягідний

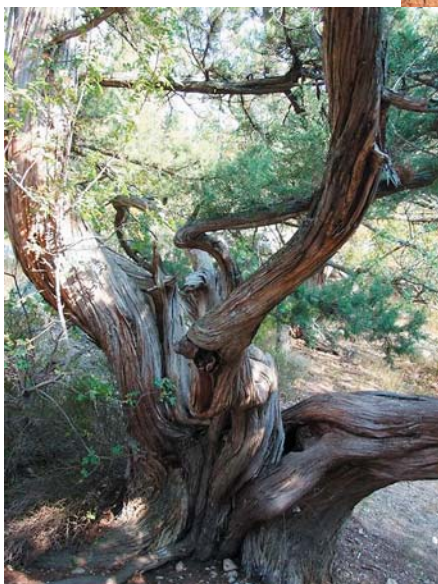

Семидвір'я

Ялівець № 2

Семидвір'я

Ялівець № 1

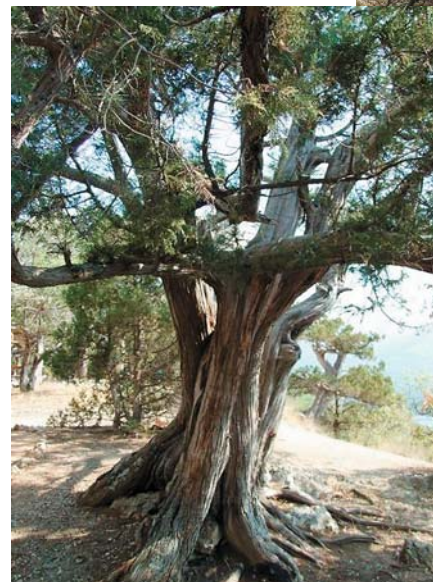
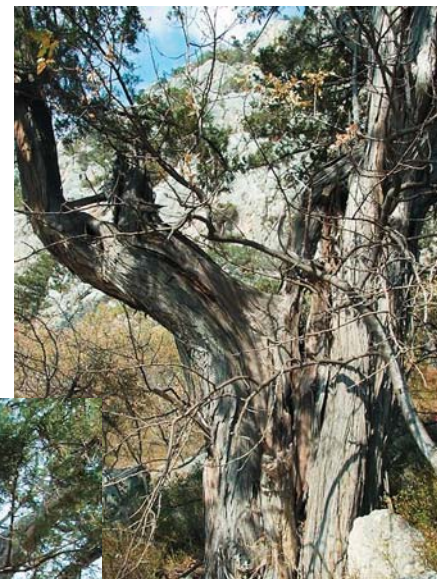

Урочище Батиліман

Ялівець № 16

Урочище Батиліман

Ялівець № 14

Урочище Батиліман

Ялівець № 13

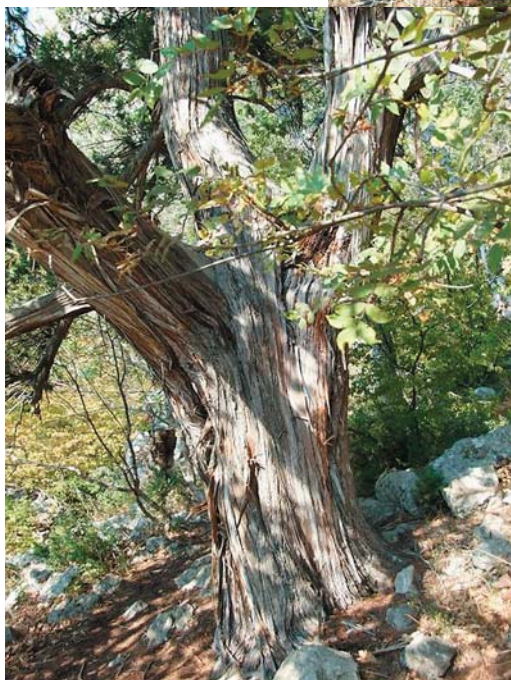
Урочище Батиліман

Ялівець № 15

**Урочище
Батиліман**

Ялівець № 12

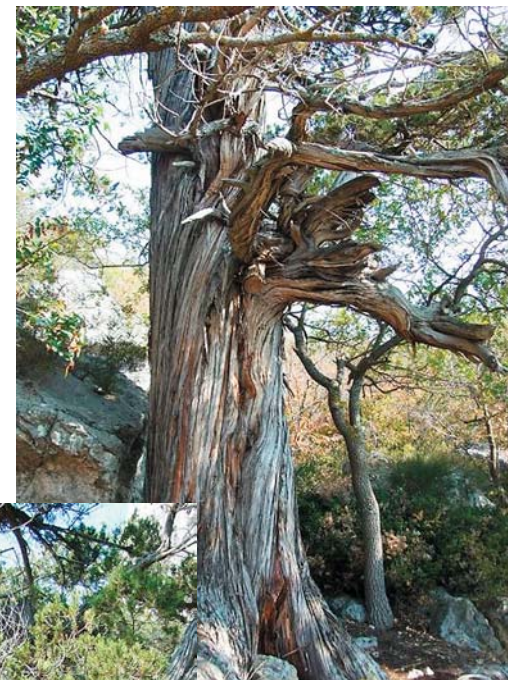
**Урочище
Батиліман**

Ялівець № 11

**Урочище
Батиліман**

Ялівець № 9

**Урочище
Батиліман**

Ялівець № 10

**Урочище
Батиліман**

Ялівець № 8

**Урочище
Батиліман**

Ялівець № 7

Урочище Батиліман

Ялівець № 6

Урочище Батиліман

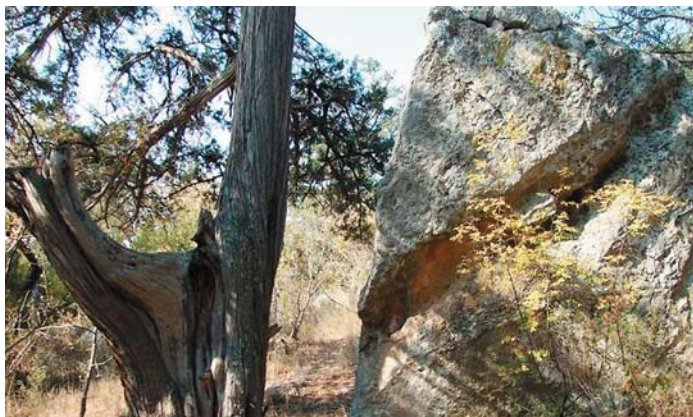
Ялівець № 5

Урочище Батиліман

Ялівець № 4

**Урочище
Батиліман**

Ялівець № 2

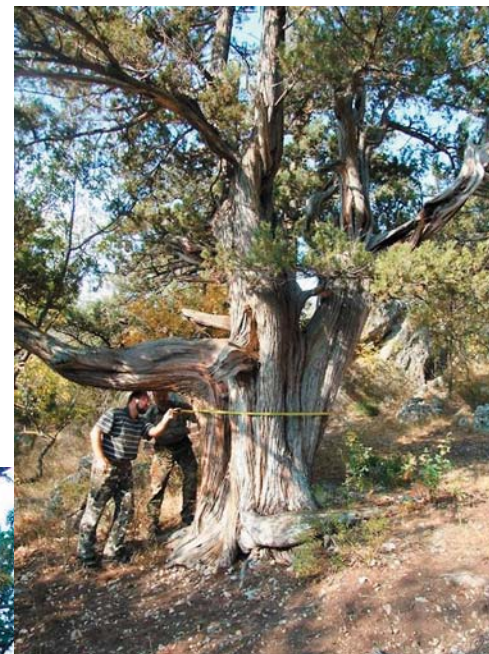

**Урочище
Батиліман**

Ялівець № 3

Урочище Батиліман

Ялівець № 1

Гора Крестова

Ялівець
Голубицької

Мис Ай-Тодор

Ялівець високий

Парад переможців

До найстаріших дерев на території України (серед своїх порід) можна віднести:

- **найстаріше дерево України – олива**, вік 2000 років. Рoste у Нікитському ботанічному саду, Крим. Обхват стовбура 8,80 м.
- **найстаріша верба** – вік близько 200 років. Рoste в селі Малинівка Чернігівського району Чернігівської області, вул. 1 Травня, буд. 2. Обхват стовбура – 7,50 м, висота – 20 м,
- **найстаріший ялівець**, 1400 років. Рoste в урочищі Батиліман неподалік мису Айя, Крим. Обхват стовбура – 3,45 м.
- **найстаріший тис** – тис Захаржевського, 1300 років. Рoste на Ай-Петрі в Ялтинському гірсько-лісовому заповіднику, Крим. Обхват стовбура – 3,76 м.
- **найстаріший сунічник – сунічник Ени**, 1300 років. Рoste на горі Ай-Нікола, Крим. Обхват стовбура – 5,80 м.
- **найстаріша фісташка**, вік приблизно 1500–1700 років. Рoste у Нікитському ботанічному саду, Крим. Обхват стовбура – 10,32 м.
- **найстаріший дуб – Дуб-чемпіон**, вік 1300 років. Рoste в селі Стужиця, Великоберезнянського району Закарпатської обл. Обхват стовбура – 9,60 м.
- **найстаріша липа**, вік більше ніж 800 років. Рoste в селі Підгірці Бродовського району Львівської області. Обхват стовбура – 7,40 м.
- **найстаріший платан**, вік приблизно 200 років. Рoste у Нікитському ботанічному саду, Крим. Обхват стовбура – 6,70 м.
- **найстаріший клен** – клен Казакова, вік більше ніж 150 років. Рoste в Центральному ботанічному саду, м. Київ. Обхват стовбура – 4,50 м.
- **найстаріший граб**, вік 300 років. Рoste в Магеровському лісництві Яворівського району Львівської обл. Обхват подвійного стовбура – 8,79 м.
- **найстаріший клен-явір**, вік близько 300 років. Рoste в с. Тухолька Сколивіського району Львівської обл. Обхват стовбура – 5,10 м.

- **найстаріша тополя**, обхват стовбура 9,06 м. Висота 27 м. Вік 400 років. Рoste біля с. Угольці Гоцанського району.
- **найстаріший каштан – каштан Петра Могили**, вік 300 років. Рoste в Києві. Обхват стовбура – 4, 15 м.
- **найстаріший ясен**, вік приблизно 400 років. Рoste в Ужгороді. Обхват стовбура – 4,90 м.
- **найстаріша груша**, вік 300 років. Рoste в м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл. Обхват стовбура – 3,89 м.
- **найстаріша шовковиця**, вік близько 300 років. Рoste в Ханському палаці, в м. Бахчисарай, Крим. Обхват стовбура – 6 м.
- **найстаріший волоський горіх**, вік близько 500 років. Рoste в с. Верхоріччя Бахчисарайського району, Крим. Обхват стовбура – 5,75 м.
- **найстаріша сосна**, вік понад 500 років. Рoste в с. Сильне Любомльського району Рівненської області. Обхват стовбура – 6,13 м. Висота 25 м.
- **найстаріша осика**, вік близько 300 років. Рoste в Миргородському районі Полтавської обл. Обхват стовбура – 7,40 м.
- **найстаріша яблуня**, вік 200–300 років. Рoste в м. Кролевець Сумської обл. Має безліч стовбурів.

Дорогі друзі! Більшість з вищеназваних унікальних дерев, а також багато з тих, що увійшли до нашої фотогалереї, потребують вашої допомоги. Частина з них на сьогоднішній день не заповідані, деякі дерева мають дупла або страждають від ураження блискавками, іншим потрібно встановити підпори під стовбур та під'язати гілки що схиляються, удобрити ґрунт. Просимо вас, не будьте байдужими до них, допоможіть цим древнім беззахисним створінням. Вони пам'ятатимуть вашу турботу довгі віки.

Варто звернути увагу, якщо у вашій місцевості ростуть дерева, котрі мають обхват стовбура на рівні 1,3 м від землі більше ніж 5 метрів – надішліть до нас інформацію про такі дерева (бажано додати фотографії), ми обов'язково включимо її до нашої фотогалереї. Такі дерева дуже старі, вони потребують охорони. Але найвезучішим стане той, кому вдасться відшукати ще не відомий нікому, тисячолітній дуб. Обхват стовбура такого дерева на рівні 1,3 м від землі має бути більш ніж 7,80 м.

Чекаємо на ваші повідомлення!

Стародавні та визначні дерева України

ВОЛИНЬСЬКА ОБЛАСТЬ

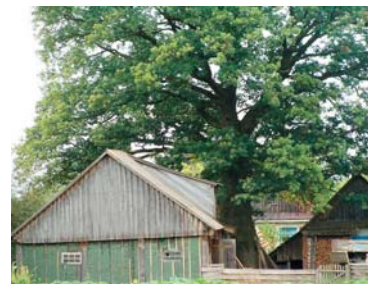
Дуб у м. Любешові

Обхват стовбура близько 6 метрів.
Висота 30 м. • Вік більше ніж 600 років. • Рoste в м. Любешові біля стадіону.

Три дуби

Обхват кожного стовбура 5,4, 6,2 та 7,0 м.
Висота 30–35 м. • Вік 600–800 років.
• Ростуть у селі Городище Ківерцівського району. • Заповідані в 1991 р.

Дуб

Обхват стовбура 6,30 м. Висота 27 м. • Вік більше ніж 600 років. • Рoste в селі Волошки біля церкви, Ковельський район. • Заповіданий в 2000 р.

Дуб-велетень

Обхват стовбура 6 м. Висота 30 м. • Вік приблизно 700 років. • Рoste біля села Дубечня Старовижівського району в Дубечненському лісництві Старовижівського лісгоспу, квартал 19, виділ 36. • Заповіданий в 1972 році.

Черемський дуб

Обхват стовбура 6 м. Висота 25 м. Обхват стовбура 6,30 м. Висота 40 м. • Вік більше ніж 600 років. • Рoste в урочищі «Сузанка» в Черемському заповіднику. • Під час Великої Вітчизняної війни біля дуба розміщувався

партизанський загін М. Конищука. І до сьогодні біля цього дуба збереглися партизанські землянки.

Дуб

Обхват стовбура 7,05 м. Висота 25 м. • Вік приблизно 800 років. • Рoste в селі Овадно Володимир-Волинського району по вул. Радянська, буд. 49. • Заповіданий в 1975 р.

Сосна

Обхват стовбура 6,13 м. Висота 25 м. • Вік понад 500 років. • Рoste в с. Сильне Любомльського р-ну Рівненської обл. • Не заповідана.

МІСТО КИЇВ**Дуб**

Обхват стовбура 4 м. Висота 30 м. • Вік 400 років. • Вул. Героїв оборони, 13, Голосіївський район. • Потребує заповідання.

Дуб Бай-Бай

Обхват стовбура 4,80 м. Висота 30 м.

• Вік близько 500 років. • Рoste в Пущі-Водицькому лісництві Святошинського лісопаркового господарства, кв. 111, вид. 25, в 300 м на північ від контори Пущі-Водицького лісництва, в 50 м ліворуч від асфальтованої дороги. • Огороджений, охоронного

знаку немає, дерево в хорошому стані. Заповіданий в 1997 р. з ініціативи КЕКЦ.

Віковий дуб

Обхват стовбура 6 м. Висота 15 м. • Вік 600 років. Один з найбільших і старих дубів Києва. • Знаходиться по вул. Кащенко, 40/2, Голосіївський район. • Взято під охорону у 1997 р. за ініціативою Київського еколого-культурного центру. Охоронний знак є.

Дуб на Синій воді

Обхват стовбура 6,10 м. Висота 20 м. • Вік понад 600 років.
 • Ростає на березі заплави на Жуковому острові біля селища Чапаєвка, Голосіївський район.
 • Один із найстаріших дубів Києва. • Потребує лікування і заповідання.

Дуб Крістера

Обхват стовбура 6,20 м. Висота 25 м. • Вік близько 700 років.
 • Знаходиться по вул. Осиповського, 3, Подільський район, недалеко від садиби відомого київського квітникаря В. Крістера.

• Найстаріше і найбільше дерево Києва. • Взято під охорону у 1997 р. за ініціативою Київського еколого-культурного центру. У 2006 р. лікування дерева було проведено Київським еколого-культурним центром. Потребує повторного лікування. Біля дерева є огорожа і охоронний знак. • Зважаючи на виняткову історичну цінність дерева, слід підвищити його статус до пам'ятки природи загальнодержавного значення.

• Найстаріше і найбільше дерево Києва. • Взято під охорону у 1997 р. за ініціативою Київського еколого-культурного центру. У 2006 р. лікування дерева було проведено Київським еколого-культурним центром. Потребує повторного лікування. Біля дерева є огорожа і охоронний знак. • Зважаючи на виняткову історичну цінність дерева, слід підвищити його статус до пам'ятки природи загальнодержавного значення.

Старий дуб

Обхват 6 м. Висота 30 м. • Вік близько 700 років. • Ростає на території лікарні ГУ МВС України в Київській області (вул. Вишгородська, 85-а), ліворуч від входу на територію госпіталю, недалеко від південного огорожі, Подільський район. • Дерево у хорошому стані. • Дерево необхідно заповідати, огородити, встановити охоронний знак. • Неподалік ростуть ще два дуби: обхват 4,50 м, висота 30 м, вік 450 років.

Згорілий дуб

Обхват 6 м. Висота близько 30 м. • Вік 700 років.
 • Знаходиться зліва в 200 м від входу на територію лікарні ГУ МВС України у Київській області, недалеко від південного огорожі (вул. Вишгородська, 85-а), Подільський район. • Дерево всохло і обгоріло в 2009 р.

Клен Казакова

Обхват стовбура 4,5 м. Висота 15 м. • Вік близько 150 років.

• Росте на території Національного ботанічного саду НАН України у стежки до Іонівського монастиря, Печерський район. • Найстаріший і найбільший клен ясенелистий в Києві. • Вилікувано в 2008 році КЕКЦ на кошти киянина Юрія Казакова. • Заповіданий в 2009 р. з ініціативи КЕКЦ.

Липа Феодосія Печерського

Обхват стовбура 6,5 м. Висота 18 м. • Вік 700–800 років. • Знаходиться на території Києво-Печерської Лаври в 10 м від входу до дальніх печер, Печерський район. • Найстаріша липа в Києві. За легендою посаджена на початку 12-го століття одним із засновників Києво-Печерської Лаври ігуменом Феодосієм на могилі матері.

Ще одна легенда розповідає про ренця, який жив і був похований у величезному дуплі цього дерева.

• Проведено лікування Київським еколого-культурним центром в 2009 р. • Потребує заповідання.

Каштан Петра Могилы

Обхват стовбура 4,15 м. Висота 15 м. • Вік 200–300 років. • Знаходиться на вул. Китаївській, буд. 15/8, біля Троїцької церкви, Голосіївський район. • Найбільший і найстаріший в Києві каштан. За легендою, його посадив митрополит Петро Могила. • Потребував незначного лікування, бо через численних туристів у дерева оголені корені, їх необхідно було засипати землею. Потрібно було також підв'язати 2 головні гілки дерева. У 2009 році вилікуваний фахівцями КЕКЦ. • Взятий під охорону в 1994 р. за ініціативою Київського еколого-культурного центру. Освячений настоятелем Троїцької церкви отцем Мирославом в березні 1994 р. Є охоронний знак. Необхідно встановити огорожу.

Шовковиця Шевченка

Обхват стовбура 3,40 м. Висота 10 м.

• Вік близько 500 років. • Знаходиться на території об'єкту природно-заповідного фонду (з 1983 р.) Національного ботанічного саду НАНУ, нижче ділянки з бузком по дорозі до Видубицького монастиря з лівого боку, Печерський р-н. • За легендою, посаджена монахами Видубицького монастиря з насіння, привезеного ними з Середньої Азії. Від цієї шовковиці пішли усі шовковиці, що ростуть в Україні та Росії.

Дерево оглядав Петро І. Тарас Шевченко зробив декілька замальовок цієї шовковиці, яка пізніше була названа його ім'ям. • Дерево вилікуване Київським еколого-культурним центром. На кошти киян Андрія Козлова та Андрія Стельмашука в 2008 р. було встановлено підпору. На початку 2009 р. з боку заступника директора ботсаду п. Шумика і викладача

Київського університету природокористування п. Кушніра було вчинено акт вандалізму. Було зрізано частину гілок унікального дерева, рани від зрізів не були зафарбовані, зникла встановлена підпора.

- Дерево слід оголосити пам'яткою природи.

Дуб Грюневальда

Обхват стовбура 7,0 м. Висота 20 м. • Вік 800–900 років. • Знаходиться на території пансіонату «Жовтень». • Названий на честь середньовічного німецького художника Матіаса Грюневальда, який малював казкові дуби. • Велике дупло дуба неодноразово підпалювали відпочиваючі та місцеві жителі. • Вилікуваний в 2009 р. фахівцями КЕКЦ.

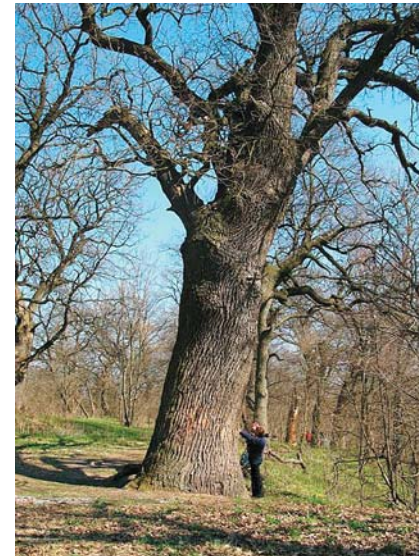
Липа Петра Могили

Обхват стовбура 5,50 м. Висота 10 м. • Вік 600–700 років. • Знаходиться біля Державного історичного музею на початку Андріївського узвозу, Шевченківський район. • За легендою, посажена митрополитом Петром Могилою. • Дерево взяте під охорону в 1972 р. У 2007 р. лікування дерева було проведено Київським еколого-культурним центром за матеріальної підтримки журналістки Л. Согоди-Островської. • Біля дерева є огорожа і охоронний знак. З дерева необхідно періодично зрізати стрічки, що зав'язуються туристами. • Зважаючи на виняткову історичну цінність дерева, слід підвищити його статус до пам'ятки природи загальнодержавного значення.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ

Дуб

Обхват стовбура 6 м. Висота 25 м. • Вік близько 700 років. • Росте біля села Вільне Новомосковського району в Новомосковському військовому лісництві, квартал 30, виділ 12. • Заповіданий у 1972 р. • Потребує встановлення огорожі.

Груша культурна

Обхват стовбура 3,80 м. Висота 13 м. • Вік близько 300 років. • Росте в м. Кривий Ріг в садибі Миколи Харламповича Кучми (вул. Шмідта, д. 13). • Одна із найстаріших груш в Україні. • Потребує заповідання.

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Святогорський дуб

Обхват стовбура 6,30 м. Висота 29 м. • Вік близько 700 років.
• Ростає в Слов'янському районі неподалік від центральної садиби Національного парку «Святі гори» у Теплинському лісництві, квартал, виділ 31. • Є огорожа.

Сичин дуб

Обхват стовбура 5,10 м. Висота 25 м. • Вік більше 500 років.
• Мар'їнський район, с. Мемрік, Михайлівська сільрада, Червоноармійське лісництво. Ростає в 50 метрах на південь від околиці села, в лісі, біля дороги. • Потребує заповідання.

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

Дуб

Обхват стовбура 5,30 м. Висота 30 м. • Вік більше ніж 500 років.
• Ростає в Олевському районі, село Білокоровичі, на кладовищі.
• Має у стовбурі дупло. Потребує лікування і заповідання.

Дуб-патріарх

Обхват стовбура 5,9 м. Висота 35 м.
• Вік 600–700

років. • Ростає в Житомирському лісгоспі, Тригорському лісництві, між селами Тригір'я і Денеши, на горі біля греблі через річку Тетерів на правому березі. • Стан дерева задовільний. За 50 років дуб збільшив свою товщину на 20 см. Під цим дубом любив відпочивати Богдан Хмельницький. • Заповіданий в 1964 році. Має напіврозвалену огорожу, інформаційну табличку. Охоронного знаку немає.

Два дуби

Більший дуб має обхват стовбура 5,60 м. Висота 30 м. • Вік близько 600 років. • Ростуть в лісі біля шосе. Радомишльський район, с. Мар'янівка, урочище Криничка. • Заповідані в 1964 р, є огорожа і охоронний знак.

Дуб-велетень

Обхват 6,5 м.
Висота 30 м.
• Вік більше 700 років. • Ростає в Андрушівському лісництві Попільнянського лісгоспу, кв. 46, вид. 4.
• Заповіданий в 1964 р.
Огороджений.

Гнатів дуб

Обхват стовбура 6,04 м. Висота 28 м. • Вік близько 700 років.
• Ростає в Андрушівському лісництві в 3 км від села Маньковці Андрушівського району. • Заповіданий.

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ**Липа**

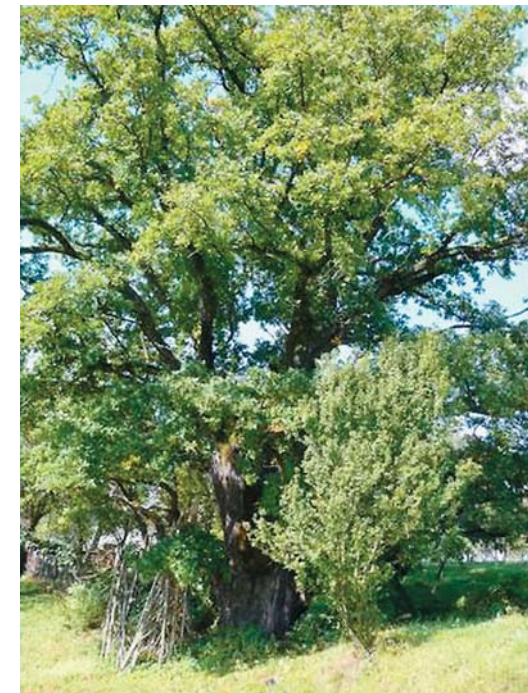
Обхват стовбура 5,65 м. Висота 25 м. Вік 600 років.
Мукачівський район, село Карпати-1, санаторій «Карпати».
Потребує заповідання.

Дуб

Обхват стовбура 5,67 м. Висота 30 м. Вік 600 років.
Мукачівський район, село Карпати-1, санаторій «Карпати».
Заповіданий.

Дуб-чемпіон

Обхват стовбура 9,60 м.
Висота 30 м. Вік близько 1300 років. Великоберезнянський район, село Стужиця. На сьогоднішній день – найстаріший дуб в Україні. Знайдений начальником Держслужби заповідної справи Мінприроди України П.І. Гриником.
Дерево має велике обгоріле дупло. Потребує заповідання і лікування.

Дідо-дуб

Обхват стовбура 9,1 м.
Висота понад 30 м.

- Вік 1100–1200 років.
- Росте у селі Стужиця Великоберезнянського району біля церкви, на пагорбі.
- Про Дідо-дуб є декілька місцевих легенд. За однією з них дуб виріс з жолудя, який заніс сюди величезний вепр. За іншою легендою в минулі часи під дубом збиралися розбійники і ділили награбоване добро. За третьою легендою дуб посадив у давню давнину якийсь чоловік в пам'ять про односельців, які загинули під час епідемії чуми.
- Дерево має дупла, потребує лікування.
- Має охоронний знак і огорожу. Заповідане.

Липа

Обхват стовбура 6 м. Висота 25 м.

- Вік 650 років.
- Росте в селі Довге Іршавського району на території туберкульозної лікарні.
- Дерево заповідане в 1969 р.

Платан

Обхват стовбура 6,1 м.
Висота 20 м. • Вік близько 200 років.

- Росте в Ужгороді в парку ім. Горького.
- За легендою посаджений у 15-му столітті італійським князем Другетом, господарем Ужгородського замку.
- Потребує заповідання та встановлення огорожі.

Дуб

Обхват стовбура 6 м.
Висота 25 м. • Вік близько 700 років.

- Росте в м. Берегово на території міської лікарні.
- Дуб сильно пошкоджений, має велике дупло, потребує лікування.
- Заповіданий в 1969 р. Огорожі та охоронного знака немає.

Ясень

Обхват стовбура 4,9 м.
Висота 30 м. • Вік
близько 400 років.
• Росте в Ужгороді, на
Липовій алеї, біля кафе
«Над Вужем». • Один
з найстаріших ясенів
України. • Потребує
заповідання.

Дуб

Обхват стовбура 5,6 м.
Висота 24 м. • Вік
близько 600 років. •

Зростає в селі Плав'я Свалявського району. Заповіданий. • Не огорожений, немає охоронного знака.

Дуб

Обхват стовбура 5,68 м. Висота 25 м. • Вік 600 років. Хустський район, село Крайниково, вул. Дружби, 4-А. • Заповіданий.

Дуб

Обхват стовбура 6,80 м. Висота 30 м. • Вік близько 700 років. • Великоберезнянський район, село Стужиця. • Потребує заповідання.

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ**Дуб**

Обхват стовбура 6 м. Висота 40 м. • Вік близько 799 років.
• Зростає в селі Терпіння Мелітопольського району.
• Заповіданий в 1999 році.

Запорізький дуб

Висота 36 м. Обхват стовбура 6,32 м. • Вік близько 700 років. • Росте в м. Запоріжжя в с. Верхня Хортиця. • За легендою в 1675 р. кошовий отаман Іван Сірко писав під цим дубом листа турецькому султану. У 1843 р. під цим дубом Тарас Шевченко читав свою поему «Катерина». Дуб має символічне значення — у 1943 р. Гітлер хотів розпиляти дуб, вивезти його до Німеччини і там зібрати як символ перемоги німецького духу над слов'янським.

А. Кашпівський попереджав, що всихання останньої гілки дуба обернеться для України непередбачуваними наслідками.

• У жовтні 1996 року через відсутність громовідводу дуб був уражений блискавкою. Міська влада довгий час не звертали увагу на охорону дуба, і його з часом зіпсували туристи. Зараз дерево майже всохло, живою залишилася лише одна гілка, з якої по-варварськи зрізують прутики на клони цього дерева. Зараз біля дуба встановлено розтяжки для фіксації його гілок. • Заповіданий в 1972 р.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Дуб у селі Вікторів

Обхват стовбура 6,42 м. Висота 23 м. • Вік близько 700 років.
• Рoste біля церкви, Галицький район. • За легендою, під деревом відпочивали козаки Богдана Хмельницького, які в 1648 р. йшли на з'єднання з повстанцями Семена Височана. У 17 столітті на дубі висів церковний дзвін. • Заповіданий у 1972 р. • Огородження і охоронного знаку немає.

Дуб

Обхват стовбура 6,30 м. Висота 22 м. • Вік більше 600 років. • Рoste в заповідному урочищі «Дубки», Коломийський лісгосп, Заболотівское лісництво, кв. 19.

Дуб

Обхват стовбура 5,60 м. Висота 25 м.
• Вік близько 600 років. • Рoste в селі Міжріччя біля м. Болехова поблизу напівзруйнованого панського будинку. • Потребує заповідання. • Поряд ростуть ще два дуби, обхват їх стовбурів становить 4,85 м та 4,60 м. • Вік приблизно по 500 років.

Два Дуби

Обхват стовбура 6,8–7 м. Висота 30 м. • Вік близько 700 років.
• Рostуть в селі Солотвин Богородчанського району, Солотвинський лісгосп. • Заповідані.

Дуб Карпінського

Обхват стовбура 7,13 м. Висота 35 м.
• Вік близько 1000 років. • Рoste в селі Голосків Коломийського району, поряд із старою церковною дзвіницею

біля яру в урочищі «На хащах».
• Дуб носить ім'я відомого польського поета Францишека Карпінського, який любив під ним працювати. • У верхній частині дерева є дупло. • Потребує заповідання і лікування.

Дуб

Обхват стовбура 6,20 м. Висота 20 м. • Вік більше 600 років. • Рoste в селі Поділка Коломийського району. • У середині 2000-х років в нього вдарила блискавка і він отримав значні ушкодження.
• Потребує лікування і заповідання.

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

Дуб в Олександрії

Обхват стовбура 5,55 м. Висота 35 м. • Вік більше 500 років. • Рoste в м. Біла Церква в дендропарку Олександрія, в 50 м від річки. • У дереві є дупло. • Дуб потребує заповідання і лікування.

Сосна в Олександрії-1

Обхват стовбура 4,45 м. Висота 20 м. • Вік близько 300 років. • Рoste в м. Біла Церква, в дендропарку Олександрія, посередині великої галявини. • Потребує заповідання.

Тополя в Олександрії – 1

Обхват стовбура 6,85 м. Висота 35 м. • Рoste в м. Біла Церква, в дендропарку Олександрія, на краю Південної галявини, в 150 м від річки Рось. Недалеко від тополі є скульптура. • Потребує заповідання.

Тополя в Олександрії – 2

Обхват стовбура 6,35 м. Висота 40 м. • Вік 200 років. Рoste в м. Біла Церква в дендропарку Олександрія недалеко від «Руїн». • Потребує заповідання.

Тополя в Олександрії – 3

Обхват стовбура 6,20 м. Висота 40 м. • Вік 200 років. • Рoste в м. Біла Церква, в дендропарку Олександрія недалеко від «Руїн». • Потребує заповідання.

Тополя в Олександрії – 4

Обхват стовбура 6,15 м. Висота 30 м. • Вік 200 років. • Рoste в м. Біла Церква, в дендропарку Олександрія, у лісі Голендерня, по інший бік річки Рось біля води. • Потребує заповідання.

Сосна Веймутова в Олександрії

Обхват стовбура 3,95 м. Висота 25 м. • Вік 220 років.
• Рoste в м. Біла Церква, в дендропарку Олександрія.
• Подарована царицею Єкатериною II засновниці парку до дня весілля. Вважається, що це найбільша Веймутова сосна в Європі.

Сумах (оцтове дерево)

Обхват стовбура 5,60 м. Висота 28 м. • Вік близько 200 років.
• Рoste в м. Біла Церква в дендропарку Олександрія. • Потребує заповідання.

Дуб

Обхват стовбура більше 6 м. Вік більше 700 років. • Дуб загиблий. Ріс у лісі на пагорбі біля села Нове Життя Володарського району.
• У 1946 р. в його дуплі було знайдено гетьманську булаву з коштовностями.

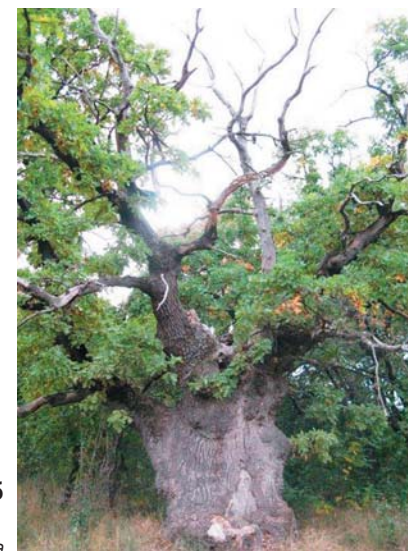
Дуб

Обхват стовбура 5,75 м. Висота 30 м.
• Вік більше 600 років. • Рoste в лісі на пагорбі, біля села Нове життя Володарського району. • Потребно заповідати.

Вільха

Обхват стовбура 4,55 м. Висота 20 м. • Вік близько 150 років.
• Рoste в м. Біла Церква, в 100 м від танцмайданчика біля входу до центрального пляжу. • Потребує заповідання.

Медвинський дуб

Обхват стовбура 6,10 м. Висота 25 м. • Вік більше 600 років. • Рoste у Богуславському районі Київської області, в селі Медвин. • Потребує заповідання.

700-річний дуб

Обхват стовбура 6,1 м. Вік більше 700 років.
 • Дуб загинув. Залишки знаходяться на території Податкової академії в м. Ірпінь Києво-Святошинського району. • Огорожі та інформаційної таблички немає. • Не був заповіданий.

Дуб у м. Яготин

Висота 30 м. Обхват стовбура 6,45 м. • Вік близько 700 років. • Росте у дворі будинку № 55 по вулиці Незалежності. Господиня Є.І. Маруєцька. • Потребує лікування. • Дерево не захищене, не має охоронного знака. • Потребує заповідання.

Дуб «Наддуб»

Обхват стовбура 5,39 м. Висота 30 м.
 • Вік більше 600 років. • Знаходиться в м. Ірпінь (Києво-Святошинський р-н), перехрестя вул. Мечникова, 10б та вул. Новосельська, 1, на території урочища «Криничка», ділянка А. • Дерево під загрозою знищення через будівництво дачі. • Вимагає термінового лікування, огороження та заповідання.

КИРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ

Дуб

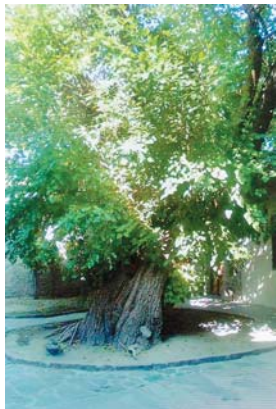
Обхват стовбура 6 м.
 Висота 25 м.
 • Вік близько 700.
 • Росте в Чорному лісі.

КРИМ**Волоський горіх**

Обхват стовбура 5,75 м. Висота 20 м. • Вік близько 500 років. • Зростає в селі Верхоріччя Бахчисарайського району, на вул. 8 березня, буд. 18, у дворі М. Копилової.

• Можливо, найстаріший волоський горіх України. • Потребує заповідання.

Шовковиця

Обхват стовбура 6 м. Висота 9 м. • Вік більше 300 років. • Ростає в м. Бахчисарай, на території Бахчисарайського державного історико-культурного заповідника в кухонному дворіку ханського палацу, вул. Восточна, 10. • Найстаріша шовковиця Криму. • Потребує заповідання.

Ялівець № 2

Обхват стовбура 2,90 м. Висота 10 м. • Вік 1000 років. • Ростає на горі біля моря між мисом Сотера і Семидвір'я, ліворуч від табору МЕІ (Московський енергетичний інститут), за кілька метрів на південь від тонкого чотиригранного стовпа ЛЕП № 2. • Дерево потребує заповідання, встановлення охоронного знаку і огорожі.

Ялівець № 1

Обхват стовбура 2,64 м. Висота 8 м. • Вік 1000 років. • Ростає на горі біля моря між мисом Сотера і Семидвір'я, на схилі біля дороги вздовж західного кордону табору МЕІ (Московський енергетичний інститут), в 100 м від кемпінгу «Веселий будиночок», над водоводом. • Необхідно заповісти, встановити огорожу і охоронний знак.

Старий волоський горіх

Горіх мав обхват стовбура більше ніж 4 м, висоту більше 20 м. • Вік близько 400 років. • Ростає на правому березі Улу-Узень-Східний на південний захід від села Генеральське. • Зараз від дерева залишилася тільки одна чверть з одною живою гілкою висотою до 15 м. • Потребує заповідання, встановлення огорожі та охоронного знаку. • Недалеко від цього дерева вище по струмку на

150–200 м ростуть ще два стародавні волоських горіха віком до 300 років. Обхват стовбура 3,75 м. Висота 20 м.

Остов стародавнього волоського горіха

Обхват стовбура горіха був понад 5 м. • Вік приблизно 600 років. • Ріс на правому березі Улу-Узень-Східний на південний захід від села Генеральське Алуштинського району. • Дерево загинуло від вогню в 1974-1975 рр.

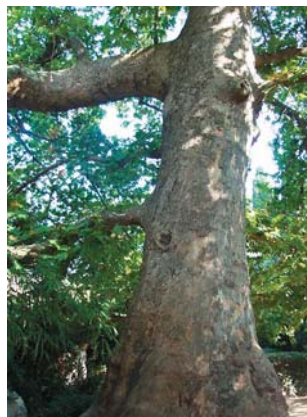

Стара шовковиця

Обхват стовбура 3 м. Висота 8 м. • Вік 200 років. • Рoste в центрі села Генеральське Алуштинського району, ліворуч від автобусної зупинки. • Необхідно заповідати дерево, встановити охоронний знак і огорожу.

Платан в Нікітському ботсаду

Обхват стовбура 6,70 м. Висота 25 м. • Вік близько 200 років. • Рoste у Верхньому парку біля нижнього входу. • Дерево у хорошому стані. Один з найбільших платанів в Криму і Україні.

Суничник

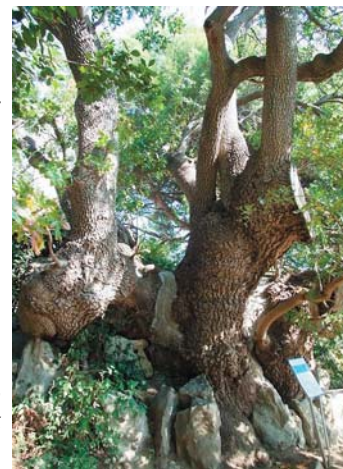
Обхват стовбура 2,20 м, біля коріння — 5,40 м. Висота дерева 8 м. • Вік близько 1000 років. • Рoste в Нікітському ботсаду нижче і на схід від Наукового корпусу. • Має чотири великі гілки. • Дерево знаходиться в пригніченому стані, стовбури його порізані автографами екскурсантів, одну з гілок пошкоджено залізними зубцями огорожі. Екскурсанти

з а л а зять на стовбур дерева фотографуватися, через що гілки можуть зламатися. У стовбурі є гниле дупло. • Необхідно заповідати дерево, поставити підпори під дві нахилені гілки, встановити охоронний знак і огорожу, яка б не калічила дерево та виключала доступ людей.

Фісташка

Обхват стовбура 10,32 м. Висота 12 м. • Вік 1100 років. • Рoste у Нікітському ботсаду, на 20 м нижче наукового корпусу у Верхньому парку. • Найстаріша фісташка в Криму і найширше дерево в Україні. Має 8 великих гілок-стовбурів. • Дерево під дбайливим доглядом, дупла закладені, поставлений дренаж. Проте екскурсанти парку нерідко залазять на гілки дерева фотографуватися, через що вони можуть зламатися. • Дерево необхідно заповідати, поставити охоронний знак і огорожу, щоб унеможливити доступ людей до дерева.

Бук

Обхват стовбура 5 м. Висота 10 м. • Вік 300–400 років. • Рoste на південному схилі гори Чатир-Даг над селом Ізобільне (район Кутузівського озера і ґрунтової дороги до вершини Анггар-Бурун). Землекористувач — Алуштинський лігоспзаг. • На площі до 3 га рoste 15 старих дуплистих буків. Одні з найстаріших буків Криму. • Перебувають у пригніченому стані — земля затупана туристами, навколо їздять квадроцикли, туристи рубають гілки буків, фотографуються у їхніх дуплах. • Дерева потребують заповідання. • Необхідно встановити охоронний знак і огорожу.

Тис поблизу водоспаду Головкінського в Кримському заповіднику

Обхват стовбура 3 м. Висота 10 м. • Вік 1000 років. • Зростає біля правої притоки Узень-Баш річки Улу-Узень-Алуштинський, яка протікає по ущелині Яман-Дере. • Дерево росте на камені.

Фороський дуб

Дерево загнило, залишився лише його скелет, що має на висоті 0,5 м від землі обхват стовбура 5,30 м. • Вік дерева становив понад 600 років. • Знаходиться в с. Форос біля будівлі колишніх винних підвалів.

Ялівець № 16 в урочищі Батиліман

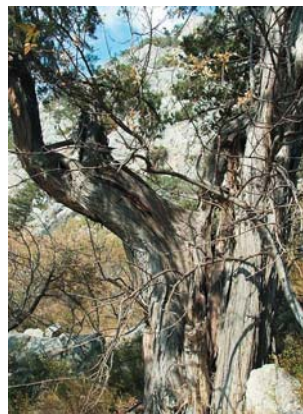
На відстані 0,5 м від землі обхват стовбура 3 м. Висота 8 м. • Вік 1000 років. • Росте в 10 м праворуч від дороги. • Стовбур має дві гілки.

Ялівець № 15 в урочищі Батиліман

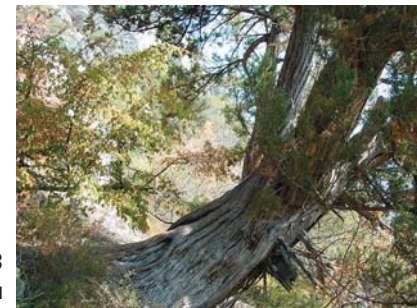
Обхват стовбура біля основи 3,60 м. Висота 7 м. • Вік 1000 років. • Росте ліворуч від дороги в південній частині закусочної «Турецька поляна», біля морської кручі. • Має 4 стовбура.

Ялівець № 14 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 3,70 м. Висота 8 м. • Вік 1300 років. • Росте за 320 м праворуч від дороги і за 7 м від гори.

Ялівець № 13 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 2,50 м. Висота 8 м. • Вік 1000 років. • Росте праворуч за 220 м від дороги і за 15 м від гори. • Стовбур викривлений.

Ялівець № 12 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 2,65 м. Висота 10 м. • Вік 1000 років. • Росте за 200 м праворуч від дороги і недалеко від гори.

Ялівець № 11 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 2,60 м. Висота 8 м. • Вік 1000 років. • Росте за 170 м праворуч від дороги неподалік від гори.

Ялівець № 10 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 2,50 м. Висота 8 м. • Вік 1000 років. • Рoste за 150 м праворуч від дороги, неподалік від гори.

Ялівець № 9 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 2,93 м. Висота 12 м. • Вік 1200 років. • Рoste за 120 м праворуч від дороги біля каменя.

Ялівець № 8 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура на висоті 1,10 м 2,84 м. Висота 12 м. • Вік 1000 років. • Рoste за 120 м праворуч від дороги біля каменя.

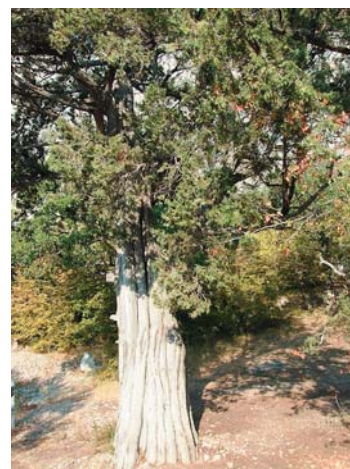
Ялівець № 7 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 2,75 м. Висота 8 м. • Вік 1000 років. • Рoste за 50 м праворуч від дороги.

Ялівець № 6 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура на відстані 0,5 м від землі 4,20 м. Висота 8 м. • Вік 1000 років. • Рoste ліворуч від дороги за 3 м на південь від закусконої «Турецька поляна». • Має потрійний стовбур.

Ялівець № 5 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 2,80 м. Висота 12 м. • Вік 1000 років. • Рoste за 1 м праворуч від дороги перед поворотом, напроти адмінбудинків закусконої «Турецька поляна».

Ялівець № 4 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 3,30 м. Висота 7 м. • Вік 1300 років. • Зростає ліворуч від дороги, за 10 м на північ від закусконої «Турецька поляна».

Ялівець № 3 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура на висоті 1 м — 3,70 м. Висота 10 м. • Вік 1100 років.

- Росте за 20 м праворуч від дороги.
- Має три великі гілки, що розходяться від стовбура.

Ялівець № 2 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 2,70 м. Висота 8 м.
• Вік 1000 років. • Росте неподалік

ялівцю № 1, біля каменя, за 50 м праворуч від дороги до мису Айя.

Ялівець № 1 в урочищі Батиліман

Обхват стовбура 3,45 м. Висота 10 м. • Вік 1400 років. • Зростає за 50 м праворуч від дороги до мису Айя. • Ймовірно, друге за віком дерево в Україні після 2000-річної

оливи. Слід додати, що в урочищі Батиліман на невеликій площі в 4 га росте 16 ялівців, вік яких 1000 років і більше. Усі вони перебувають у пригніченому стані, бо потерпають від потужного рекреаційного навантаження. Урочище входить до складу ландшафтного заказника загальнодержавного значення Мис Айя, проте його охоронний режим грубо порушується не тільки туристами, а й землекористувачем — Севастопольським лісгоспзагом, який не конт-

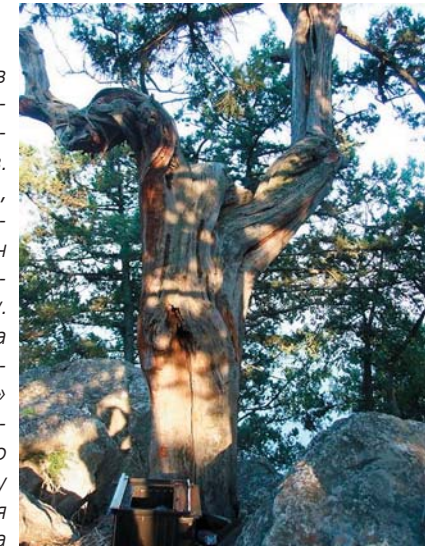

ролює дотримання режиму, крім цього, сам спорудив біля ялівців закусочну «Турецька поляна», що приваблює туристів. Неочищені стічні води із закусочної стікають в урочище, що має бути під охороною. До одного з ялівців прибито раковину. Машини з туристами приїждять на територію урочища — видно сліди від вогнищ, встановлення наметів, навколо багато сміття, туристи рубають 1000-літні ялівці на дрова для багать. • Необхідно терміново встановити загорожі вздовж дороги, що унеможливають заїзд машин на територію урочища, прибрати з цього місця закусочну, встановити інформаційні щити, що роз'яснюють цінність даного урочища і ялівців. Потрібно терміново зробити все можливе для захисту від туристів цього унікального урочища з такою кількістю дерев віком 1000 і більше років, що не має в Європі аналогів.

Ялівець Голубицької

Обхват стовбура раніше був близько 3 м, проте через туристів-вандалів, скоротився до 2,5 м. Висота дерева 8 м. • Вік 1100 років. Дерево росте в районі с. Ореанда, на південному виступі гори Хрестова (пам'ятник природи), праворуч від стежки, що веде із заходу вгору, до майданчика біля обриву.

• Названий на честь керівника Ялтинського еколого-натуралістичного центру учнів ДДК «Солярис» І.К. Голубицької, яка разом з юннатами знайшла й описала дерево в 1997 р. • Дерево перебуває у вкрай важкому стані. Земля біля дерева дуже ущільнена, лісова підстилка знищена, поруч знаходяться сліди туристичних вогнищ, багато сміття. Варвари-туристи катують і мучать дерево, відрізаючи від нього шматочки стовбура на сувеніри. • Необхідно терміново заповідати дерево, огородити, встановити охоронний знак і огорудити, що повністю виключатиме доступ людей до дерева.

Сунічник Єни

Обхват стовбура 4,50 м, біля землі 7 м. Висота 10 м. • Вік 1300 років. • Рoste на горі Ай-Нікола в районі с. Оренда за 20 м праворуч від Курчатовської туристичної стежки, що веде вгору, в невеликій ущелині на південному схилі.

• Має 10 великих гілок. Можливо, це найстаріший сунічник в Криму. Названий на честь кримського географа професора В.Г. Єни, який знайшов і описав дерево (1964 та 1973 рр.). • Дерево перебуває в пригніченому стані: земля біля коріння щільно втупана, стовбури сунічника покреслені ініціалами туристів, навколо багато сміття. • Дерево необхідно заповідати, встановити охоронний знак і огорожу, що повністю виключатиме доступ людей до дерева. • Сунічник занесений до Червоної книги України.

ронний знак і огорожу, що повністю виключатиме доступ людей до дерева. • Сунічник занесений до Червоної книги України.

Тис Захаржевського

Обхват стовбура 3,76 м. Висота 10 м. • Вік 1300 років. • Рoste в Ялтинському гірсько-лісовому заповіднику на Ай-Петрі, на південному схилі гребеня на захід від зубців, поблизу ущелини, за 100 м на схід від дороги, що йде від кінної стоянки, біля фунікулера на захід уздовж південного краю яйли. • Можливо, найстаріший тис в Криму. Названий на честь одеського географа Я.В. Захаржевського, який знайшов і описав дерево у 1966 р. • Дерево у хорошому стані.

Тис № 3 у Ялтинському гірсько-лісовому заповіднику

Обхват стовбура 2,77 м. Висота 8 м. • Вік 1000 років. • Рoste на вершині Ай-Петрі, на захід від її зубців, за 100 м від дороги на схід, на південному схилі великої воронки. • Дерево у хорошому стані.

Тис № 2 у Ялтинському гірсько-лісовому заповіднику

Обхват стовбура 3,05 м. Висота 12 м. • Вік 1100 років. • Рoste на вершині Ай-Петрі, на 350 м на захід від зубців Ай-Петрі (північний край воронки глибиною 20 м, діаметром 18 м). • На висоті 4 м у дерева розходяться 2 гілки. • Дерево у хорошому стані.

Старий клен

Обхват стовбура 2,60 м. Висота 8 м. • Вік близько 200 років. • Рoste в Ялтинському гірсько-лісовому заповіднику на Ай-Петрі, ліворуч від екскурсійної стежки за 230 м від торгового комплексу.

Тис № 1 у Ялтинському гірсько-лісовому заповіднику

Обхват стовбура 2,60 м. Висота 10 м. • Вік 1000 років (зазначений раніше вік дерева в 1200 років невірний). • Рoste на вершині Ай-Петрі, біля туристичної стежки ліворуч, за 200 м від торговельного комплексу. • Через постійне рекреаційне навантаження дерево перебуває у поганому стані — земля біля коренів втупана, туристи обдерли з дерева майже усю кору і гілки зі стовбура.

• Є інформаційна табличка.
• Тис необхідно заповідати, поставити охоронний знак і огорожу, що повністю виключатиме доступ людей до дерева.

П'ятистовбурний каштан

Загальний обхват п'яти стовбурів 5,44 м. Висота 25 м. • Вік майже 200 років. • Рoste в Сімферополі на вул. Фрунзе, д. 30, у дворі житлового будинку. • Дерево має п'ять стовбурів, що виростили з різних плодів. Каштани були посаджені в одну лунку в 1829 р. другом О.С. Пушкіна, лікарем Ф. К. Мюльгаузенном, як меморіальний сімейний знак. • Каштан перебуває у хорошому стані.
• Дерево заповідане в 1972 р. Є огорожа і охоронний знак.

Дуб «Богатир Тавриди»

Обхват стовбура 6,22 м. Висота 30 м.
• Вік близько 700 років. • Рoste у Сімферополі в Дитячому парку. • Дерево у хорошому стані. • Заповідане в 1972 р. Є охоронний знак і огорожа.

Фісташка

Обхват стовбура 5,60 м. Висота 15 м. • Вік 1000 років. • Рoste на самій вершині мису Ай-Тодор, поруч з будівлею маяка, на території військової частини «А-4014-А» Міноборони України. • Дерево у

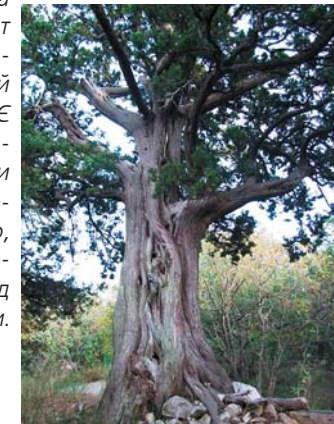
хорошому стані. • Його необхідно заповідати, захистити і встановити охоронний знак.

Ялівець високий

Обхват стовбура 2,90 м. Висота 10 м.
• Вік 1100 років. • Рoste на мисі Ай-Тодор, ліворуч від дороги біля входу до маяка (пансіонат «Дніпро», Харакський парк). • Є загроза заги-

белі дерева внаслідок забудови дачами приватизованого парку. • Дерево необхідно заповідати, заплумбувати дупло, встановити огорожу, що повністю виключатиме доступ людей до дерева. • Вид занесений до Червоної книги України.

Фісташка Липи

Обхват стовбура біля землі 6,15 м. Висота 10 м. • Вік 1000 років. • Рoste у Нижньомасандрівському парку. • Дерево назване на честь київського ботаніка, професора О.Л. Липи, великого ентузіаста охорони вікових дерев, що знайшов і описав це дерево у 1967 р. • Має три великих стовбура. У стовбурах є дупла, залишки цементних пломб. • Дерево перебуває під загрозою, тому що парк хаотично забудовують дачами. • Дерево необхідно заповідати, опломбувати дупла, встановити охоронний знак і огорожу, що повністю виключатиме доступ людей до дерева. • Вид занесений до Червоної книги України.

Тис ягідний

Обхват стовбура 2,90 м. Висота 20 м. • Вік 1000 років. • Рoste у Ялті в Нижньомасандрівському парку, біля стежки за верхнім басейном в напрямку пансіонату «Донбас». • Дерево у хорошому стані. • Тис необхідно заповідати, встановити охоронний знак і огорожу, що повністю виключатиме доступ людей до дерева. • Вид занесений до Червоної книги України.

2000-річна олива

Обхват стовбура біля землі (стовбур присипаний землею) 8,80 м. Висота 12 м. • Вік 2000 років (раніше визначений вік дерева в 700 років невірний). • Рoste в нижній частині Верхнього парку Нікітського ботсаду. • Найстаріше дерево в Україні. Зі стовбура ростуть 15 великих і маленьких гілок. Незважаючи на солідний вік, дерево продовжує плодоносити. • Дерево не має огорожі, тому його затупують екскурсанти, залазять фотографуватися, ламають гілки і зривають листя унікального дерева. Старі пломби на дереві робилися дуже недбало, із забиванням дроту та залізних штирів в деревину. • Потрібно заповідати оливу, закрити дупла, встановити охоронний знак і за допомогою огорожі повністю закрити підхід людей до дерева.

Тис

Обхват стовбура 3,32 м. Висота 10 м, на висоті 2 метрів має розгалуження на дві частини. • Вік більше 1000 років. • Рoste на території Ялтинського гірсько-лісового заповідника на горі Ай-Петрі, на захід від зубців Ай-Петрі, ліворуч від ґрунтової дороги, що пролягає уздовж Яйли, на відстані 190 м від асфальту. • Дерево необхідно загородити.

Липа

Обхват стовбура 7,10 м. Висота 20 м. • Вік близько 600 років. • Рoste в Кримському заповіднику, на схилі в долині Улу-Узень, квартал 146.
• Стovбур подвійний. • Потрібно загородити дерево.

Сосна кримська

Обхват стовбура 4,28 м. Висота 21 м.
• Вік близько 400 років. • Рoste на території Кримського заповідника, квартал 265, вид. 11. • Потрібно загорожа.

Горіх Юрія Нікуліна

Обхват стовбура 3,0 м. Висота 15 м. • Вік більше 200 років.
• Рoste в «Долині Привидів» на околиці Демерджі. • У 1966 р., під час зйомок комедії «Кавказька полонянка», на дерево залазив Юрій Нікулін і кидався горіхами. • У 2007 р. дерево сильно постраждало від бурі. • Потребує лікування і заповідання.

Дуб Суворова (Дуб «Чотири брати»)

Обхват стовбура біля землі 12 м. Висота 18 м. • Вік близько 600 років. • Рoste у с. Яблучне (біля м. Білогірська), в яблуневому саду. • Має потрійний стовбур. • За легендою, під цим деревом у березні 1777 р. А.В. Суворов вів переговори з посланцем турецького султана.
• Заповіданий у 1997 р.

Ялівець на мисі Айя

Загальний обхват 4,05 м, ділиться на два стовбури – 2,15 м і 2,60 м. Висота приблизно 1 м. • Вік 1000 років.

• Рoste на території заказника Мис Айя в Криму, неподалік руїн фортеці Кучук-Муска-Сирт, на важкодоступній ділянці бухти Інжир, далеко від стежок, ближче до скелі від моря. • Всі ялівці поряд страждають від пожеж та туристів, які їх ріжуть на вироби.

• Необхідно заповісти дерево, захистити і поставити охоронний знак.

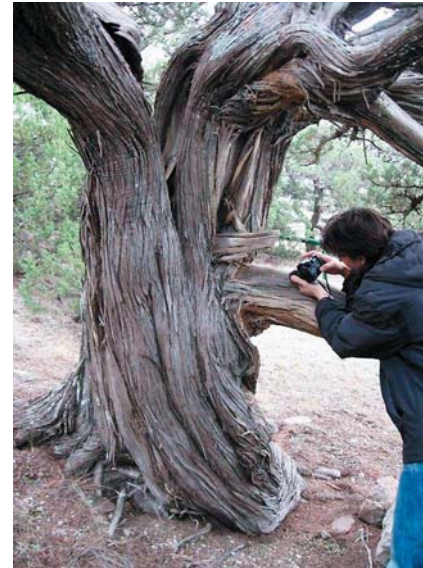
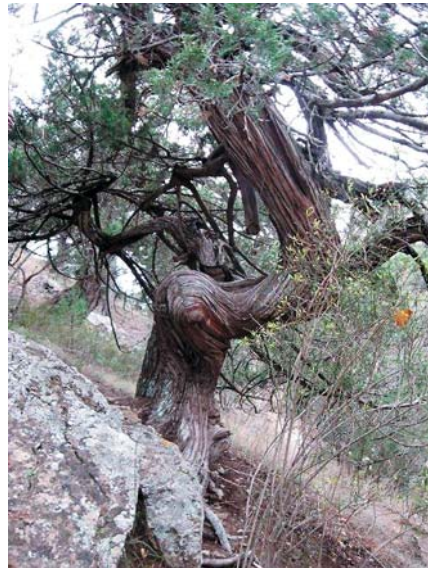

Ялівець № 6 в Новому Світі

Обхват стовбура 3,10 м (на висоті 1,10 м від землі). Висота дерева 5 м. • Вік 1000 років. • Рoste в ботанічному заказнику Новий Світ на другорядній стежці, що йде по балці майже на північ від гори Караул-Оба, за 350 м вище від основної пішохідної стежки, на захід в обхід висоти 314 м, у напрямку до с. Веселе. Район Судака. • Зовнішнім виглядом нагадує тризуб. • Дерево необхідно заповідати, захистити і встановити охоронний знак.

Ялівець № 5 в Новому Світі

Обхват стовбура 2,50 м. Висота 6 м. • Вік 1000 років. • Знаходиться на території ботанічного заказника Новий Світ, в балці, що огинає гору Караул-Оба з заходу, і що починається від огорожі «Рeабілітаційний центр Наві», у північному напрямку до с. Веселе, від каси № 2 біля входу до заказника. Район Судака. • На висоті 1,30 м від землі має булавоподібні потовщення стовбура. • Дерево необхідно заповідати, захистити і встановити охоронний знак.

Ялівець № 4 в Новому Світі

Обхват стовбура 2,50 м (на висоті 1,20 м), має 4 скелетні гілки. Висота дерева 6 м. • Вік 1000 років. • Рoste на території ботанічного заказника Новий Світ, в районі смт. Новий Світ біля Судака. Треба рухатись від ретранслятора вниз праворуч від стежки за 15 м, ближче до основи гори Сокіл і за три метри вище водоводу. • Дерево необхідно заповідати, захистити і встановити охоронний знак.

Ялівець № 3 в Новому Світі

Обхват стовбура 3,54 м. Висота 5 м. • Вік 1300 років. • Рoste на території ботанічного заказника Новий Світ, в районі смт. Новий Світ біля Судака, трохи вище ялівців № 1 та № 2, біля підніжжя гори Сокіл (якщо стояти обличчям до моря, на південь, за ялівцем видно ретранслятор). • Має вісім скелетних гілок. На північній частині стовбура є душло. • Дерево потрібно заповідати, захистити і встановити охоронний знак.

Ялівець № 2 в Новому Світі

Обхват стовбура на висоті 0,6 м складає 3,20 м. Висота 5 м. • Вік 1000 років. • Знаходиться на території ботанічного заказника Новий Світ, у смт. Новий Світ біля Судака, на околиці гори Сокіл, за 60 м вище ялівця № 1 і стежки до ретранслятора, і за 40 м від водоводу – труби зеленого кольору.

- Стовбур ділиться на п'ять великих скелетних гілок.
- Дерево потрібно заповідати, встановити охоронний знак і захистити.

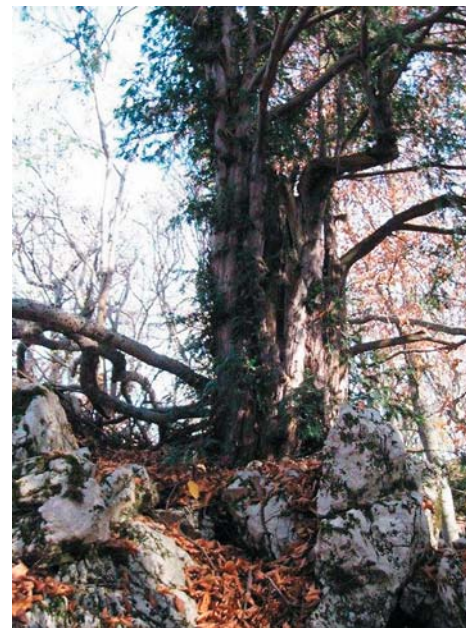
Ялівець № 1 в Новому Світі

Обхват стовбура на висоті 0,9 м – 3,02 м. Висота 5 м. • Вік 1000 років. • Рoste на околиці гори Сокіл на території ботанічного заказника Новий Світ, в районі смт. Новий Світ біля Судака, за 250–300 м від траси, якщо рухатись стежкою до ретранслятору. • Має шість великих скелетних гілок. • Дерево потрібно заповідати, встановити охоронний знак і захистити.

Тис

Обхват стовбура 2,45 м. Висота 10 м. • Вік 900 років. • Рoste у Кримському заповіднику біля входу в тисову ущелину з боку нижнього плато Чатир-Дагу, ліворуч від основної стежки. • На дереві є свіжі зрізи гілок.

- На 200 м нижче, вздовж ущелини, ростуть ще 6 тисів такого ж віку.
- Ущелина не охороняється, величезна кількість неконтрольованих екскурсантів, навкруги купи сміття, у кількох тисів видно обрізані гілки.
- Необхідно вивезти сміття, поставити охоронні знаки, контролювати дотримання заповідного режиму.

Дуб у с. Високе Бахчисарайського району

Обхват 5,40 м. Висота 20 м. • Вік близько 600 років. • Рoste за 1 км від села на схід у Куйбишевському лісництві Куйбишевського лісгоспазу. • Дерево необхідно заповідати.

Ялівець Тохтомиша

Обхват стовбура 3,10 м. Висота 10 м. • Вік 1200 років. • Рoste на горі Хрестовій, с. Ореанда.

Ялівець

Обхват стовбура 2,50 м. Висота 5 м. • Вік 1000 років. • Рoste в с. Симеїз біля гори Кішка, біля сходів.

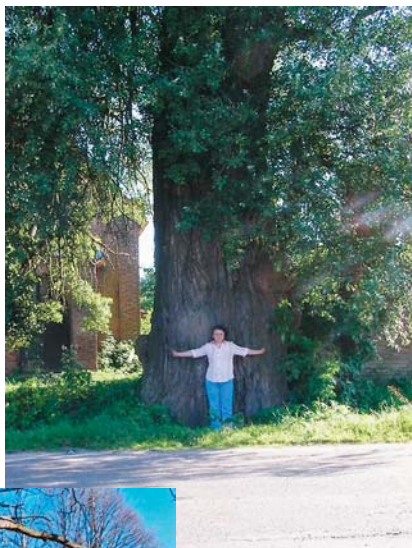
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Липа

Обхват стовбура 5,44 м. Висота 25 м. • Вік близько 600 років.
• Ростає на території школи, Самбірський район, с. Тернава.
• Дерево необхідно заповідати.

Тополя

Обхват стовбура 7,2 м. Висота 40 м. • Вік близько 200 років.
• Ростає в селі Репехів Жидачівського району. • Необхідно заповідати.

Дуб

Обхват стовбура 6 м. Висота 25 м. • Вік близько 700 років.
• Зростає в селі Сприжня Самбірського району. • Неда-

леко від цього дуба в липні 1944 р. відбувся Другий великий збір Української головної визвольної ради.
• Дерево необхідно заповідати.

Дуб

Обхват стовбура 8,50 м. Висота 18 м. • Вік 1000 років. • Зростає в селі Верин Миколаївського району. • У дереві є декілька дупел. • З причини величезної цінності, дуб слід лікувати – закрити дупла пломбами, скувати залізними обручами стовбур, поставити громовідвід, охоронний знак і огорожу, удобрити ґрунт біля дерева. • Заповідано. Немає огорожі та охоронного знака.

Граб

Обхват стовбура 8,79 м. Висота 37 м. • Вік більше 300 років. • Ростає на території Яворівського національного парку, неподалік військової частини, при дорозі (Яворівський район, Магерівське лісництво, Магерівський військовий лісгосп, кв. 125, вид. 8).
• Ймовірно, найрозлогіший і найстарший граб в Україні.
• Потребує заповідання.

Клен-явір

Обхват стовбура 5,10 м. Висота 15 м.
• Вік більше 300 років. Зростає в селі Тухолька Сколівського району. • Ймовірно, найрозглогіший і найстарший клен-явір в Україні. • Потребує заповідання.

Дуб

Обхват стовбура 6,28. Висота 30 м. • Вік більше 600 років.

Дуб

Обхват стовбура 6,60 м. Висота 26 м.
• Вік близько 700 років. • Ростає в с. Дрогомишль біля церкви, Яворівський район. • Заповіданий.

• Ростає в місті Трускавець в придорожній смузі на в'їзді в місто (Трускавецьке лісництво, Дрогобицький лісгосп, кв. 12, вид. 5, Дрогобицький район). • Заповіданий.

Дуб

Обхват стовбура 6,60 м. Висота 17 м.
• Вік близько 700 років. • Ростає в селі Старий Яр біля церкви, Яворівський район. • Заповіданий.

Дуб

Обхват стовбура 6,28 м. Висота 17 м.
• Вік більше 600 років. • Ростає в селі Старий Яр біля церкви, Яворівський район. • Заповіданий.

Липа

Обхват стовбура 7,40. Висота 15 м.
• Вік більше 800 років. • Зростає у селі Підгірці Бродівського району, у парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва «Підгорецький». • Має численні дупла. Ймовірно, найстаріша і найрозлогіша липа в Україні. • Не заповідана. Зважаючи

на величезну цінність дерева, його треба заповісти, встановити охоронний знак, огорожу, підпори під стовбур і гілки, громовідвід, скувати залізними обручами стовбур, удобрити ґрунт біля дерева. Потребує лікування дупел.

Дуб

Обхват стовбура 7 м. Висота 35 м. • Вік близько 800 років.
 • Рoste в селі Піддністяряни Жидачівського району.
 • У дерева є дупла.
 • Вимагає лікування і заповідання.

Немирівський дуб

Обхват стовбура 8 м. Висота 26 м. • Вік 1000 років. • Рoste в парку санаторію Немирів

Яворівського району. • За легендою під цим дубом вінчався Б. Хмельницький.

• Одне дупло закладено свіжою пломбою, інше, біля землі, пломби не має.
 • Дуб має огорожу, проте не має охоронного знака. Потребує лікування, встановлення охоронного знака, а також, зважаючи на особливу цінність дерева, установки громовідводу і удобрення ґрунту. • Заповіданий. На жаль, адміністрація курорту не знає, що дуб є пам'яткою природи і не має документів на його охорону.

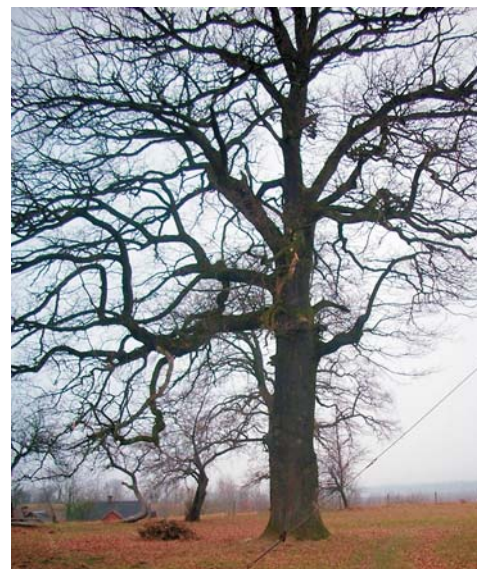

Липа Богдана Хмельницького

Обхват стовбура 7,30 м. Висота 15 м. • Вік більше ніж 800 років.
 • Рoste в Золочівському районі на трасі Сасів – Колтів. • Одна із найстаріших лип України. • У дереві є дупла, які потребують лікування. • На стовбурі дерева прикріплені дві ікони. За легендою під липою відпочивав Б. Хмельницький. • Дерево за-

повідане, має огорожу, два підпори під гілку і охоронний знак.

Два дуба

Обхват стовбурів 5,13 м та 5,02 м. Висота більше 25 м. • Вік близько 500 років. • Ростуть у селі Муроване на території сільського парку, Старосамбірський район. • Дерева необхідно заповісти.

Дуб Виговського

Обхват 5,30 м. Висота 32 м. • Вік більше 500 років. • Ростає в музеї гетьмана І. Виговського у селі Руда Жидачівського району. • Дерево необхідно заповідати.

Ясень

Обхват 4,9 м. Висота 30 м. • Вік близько 300 років. • Зростає в селі Угнів Сокальського району біля польського костелу. • Дерево необхідно заповідати.

Липа

Обхват близько 5 м. Висота 19 м. • Вік 500 років. Зростає в селі Підліски Мостицького району. • У липі є дупла. • Дерево необхідно заповідати.

Липа

Обхват 6,50 м. Висота 23 м. • Вік близько 700 років. • Зростає в селі Арламівська Воля Мостицького району. • Дерево необхідно заповідати.

Дуб

Обхват 5,8 м. Висота 25 м. • Вік близько 600 років. • Зростає в селі Брахівка Буського району. • Є оголожено. Необхідне заповідання.

Липа

Обхват близько 5 м. Висота 20 м. • Вік близько 500 років. • Зростає в селі Кізлів біля церкви, Буський район. • Дерево необхідно заповідати.

Дуб

Обхват 5,80 м. Висота 25 м. • Вік більше 500 років. • Зростає в селі Поморяни Золочівського району. • Дерево необхідно заповідати.

Ясень

Обхват 4,50 м. Висота 20 м. • Вік близько 300 років. • Зростає в селі Великий Любін на території парку садово-паркового мистецтва місцевого значення, Городоцький район.

Дуб Богдана Хмельницького

Обхват 5,74 м. Висота близько 30 м. • Ростає в урочищі Діброва, що знаходиться між населеними пунктами Вороблівічі і Літин в 25 м від шосейної дороги, Дрогобицький район. • Дерево необхідно заповідати.

Старий дуб

Обхват 5 м. Висота близько 30 м. • Вік близько 500 років. • Рoste в 1 км на північ від села Велике Сокальського району в лісі над кручею, біля старого чумацького шляху, Бендюгское лісництво. • Дерево необхідно заповідати.

Ясень

Обхват стовбура 4,80 м. Висота 29 м. • Вік близько 300 років. • Рoste у селі Свірж Перемишляньського району в старому парку на гірці. • Дерево необхідно заповідати, захистити і встановити охоронний знак.

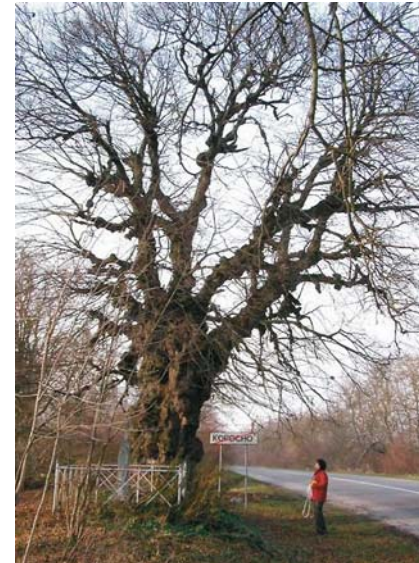
Дуб

Обхват стовбура 5,60 м. Висота 23 м. • Вік близько 600 років. • Рoste у селі Свірж Перемишляньського району в старому парку на гірці. • Дерево необхідно заповідати, захистити і встановити охоронний знак.

Липа

Обхват стовбура 5,27 м. Висота 26 м. • Вік близько 600 років. • Зростає в селі Дрогомишль Яворівського району біля церкви. • Дерево заповідне.

Липа Кравчуків

Обхват стовбура 6,50 м. Висота 18 м. • Вік 700 років. • Зростає край дороги біля старого хреста, неподалік села Коросно, недоїжджаючи м. Перемишляни, Перемишляньський район. • Названа на честь Орісі і Михайла Кравчуків, що знайшли дерево, виміряли його, сфотографували і повідомили про

знахідку. • Дерево необхідно заповідати, встановити охоронний знак і огорожу.

Ясень

Обхват стовбура 4,70 м. Висота 30 м. • Вік близько 300 років. • Рoste в м. Самбір по вул. П. Конюшкевича. • Заповіданий.

Дуб

Мав обхват стовбура близько 9 м, висоту 36 м. • Вік понад 1000 років.

• Дуб ріс біля села Незнання Кам'янка-Бузького району. • Був пошкоджений блискавкою, і впав або був зрізаний в 1999–2000 р. • Не був заповіданий.

Дуб

Обхват стовбура 6,28 м. Висота 25 м. • Вік 700 років. • Рoste біля церкви в селі Підгірний Пустомитівського району. • Заповіданий.

Дуб

Мав обхват стовбура понад 8 м, висоту 25 м. • Вік 1000 років. • Дерево всохло. • Знаходиться за 5 км від села Ожидів Бузького району, за 4 км від траси Чоп-Київ в Ожидівському лісництві.

Дуб

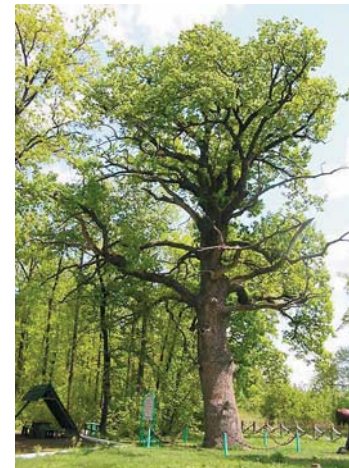
Обхват 6,60 м. Висота 25 м. • Рoste в селі Нова Скварява, Жовківський район. • Потребує заповідання.

Дуб

Обхват стовбура 7 м. Висота 24 м. • Вік 700–800 років. • Рoste в с. Зуби біля шкільного стадіону, Сокальський район. • Мав три розгалуження, одне з них було зламано ураганом в 2009 р. • Дерево необхідно заповісти.

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ**Тополя**

Обхват стовбура 6,30 м. Висота 40 м. • Вік понад 200 років. • Рoste в Одесі, вул. Торгова, 17. • Ймовірно, це найрозлогіша і найстаріша тополя в Україні. • Заповідана у 1983 р.

Дуб

Обхват стовбура 7,06 м. Висота 40 м. • Вік понад 700 років. • Рoste на території Слюсарівського лісництва Савранського лісгоспу, кв. 36, вид. 4, Савранський район. • Заповіданий у 2000 р.

Дуб

Обхват стовбура 6,20 м. Висота 25 м. • Вік понад 600 років. • Рoste на території Піщанського лісництва Балтського лісгоспу, кв. 9, вид. 2, в урочищі «Кішеве», біля села Гербіне Балтського району. • Заповіданий в 1973 р.

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ

Шишацький дуб

Обхват стовбура 6 м. Висота 30 м.
• Вік понад 600 років (вік дерева в інформації ЗМІ у 2008 р., ніби дерева біля 1000 років, завищений). • Росте в заплаві річки Псел, на острові серед боліт, між селами Баранівка і

Великий Перевіз, Шишацький район, Шишацьке лісництво, Миргородський лісгосп. • Потребує заповідання.

Дуб

Обхват стовбура 7,85 м (стовбур розгалужується на два, тому у дерева дуже великий обхват). Висота 20 м. • Вік біля 700 років. • Росте в м. Велика Багачка, на стадіоні. • Дуб у хорошому стані: доглянутий, має огорожу, охоронний знак, стовбури зв'язані, дупло закладене пломбою. Заповіданий в 1969 р.

Цар-осика

Обхват стовбура 7,40 м. Висота 35 м. • Вік понад 300 років. • Росте в Гоголівському лісництві, кв. 36, Миргородський район. • Ймовірно, найрозлогіша і найстаріша осика в Україні. Потребує заповідання.

Дуб

Обхват стовбура 6,8 м. Висота 29 м. • Вік 700 років. • Зростає в селі Деревки Котелевського району. • Заповіданий.

Дуб

Обхват стовбура 6,15 м. Висота 25 м. • Вік понад 600 років. • Росте на території Новомихайлівської сільради, Решетилівський район. • Заповіданий.

Дуб Остроградського

Обхват стовбура 6,20 м. Висота 25 м. • Вік понад 600 років.
 • Ростає на території заказника «Пашене», Радянського лісництва, кв. 32, вид. 15, Козельщинський район. • Названий на честь відомого математика М.В. Остроградського.

Липа

Обхват стовбура 5 м. Висота 25 м. • Вік біля 600 років.
 • Ростає на території Сарської сільради, Гадяцький район. • Заповідана.

Дуб Шевченка

Вік понад 500 років. • Знаходиться в селі Березово-Рудка, Пирятинського району, в пар-

ку Березоворудському технікуму. • Місцева молодь, розважаючись, підпалювала його три рази. Остаточо згорів дуб у 2002 році. Дуб загинув. У цей час залишки дуба — улюблене місце розпивання алкогольних напоїв у місцевої молоді. • Інформаційної таблички та огорожі немає, дуб не був заповіданий.

Дуб

Обхват стовбура 7,1 м. Висота 30 м. • Вік біля 800 років. • Ростає в селі Яхники Лохвицького району, біля колишньої лікарні. • Дерево має дупла. • Потребує лікування, встановлення огорожі та охоронного знака. • Заповіданий в 1970 р.

Кочубеївські дуби

Найбільший має висоту 22 м. Обхват стовбура 5,60 м. • Вік біля 600 років.
 • Ростуть в Диканському р-ні. • Заповідані в 1964 р.
 • Вважаються одним з природних чудес України.

РІВНЕНЬСКА ОБЛАСТЬ

Дуб

Обхват стовбура 6,15 м. Висота 32 м. • Вік біля 700 років. • Росте в м. Дубно на приватній території, вул. Зерова, буд. 4, у В.В. Коцуби. • Потребує заповідання.

Уїздці Здолбунівського району, на вул. Шкільній, буд. 9. • Потребує заповідання.

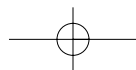
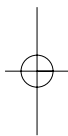
Липа

Обхват стовбура 6 м. Висота 25 м. • Вік 700 років. • Росте в селі Грози Острозького району. • Потребує заповідання.

Липа

Обхват стовбура 5,60 м. Висота 15 м. • Вік 600 років. • Зростає в селі

Ясень

Обхват стовбура 4,80 м. Висота 30 м. • Вік понад 300 років. • Росте у м. Дубно в парку Шевченка, вул. Шевченка.

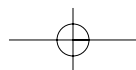
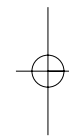
Липа

Обхват стовбура 5,50 м. Висота 15 м. • Вік 600 років. • Росте в селі Хорів Острозького району, в шкільному саду. • Потребує заповідання.

Дуб

Обхват стовбура 6,75 м. Висота 27 м. • Вік понад 600 років. • Росте у Висоцькому лісовому заказнику, на березі річки Горинь, недалеко від Громливя, Дубровицький район, Висоцький лісгосп.

Дуб

Обхват стовбура 6,45 м. Висота 24 м. • Вік понад 600 років.

• Рoste у Висоцькому лісовому заказнику на березі річки Горинь, недалеко від Громливя, Дубровицький район, Висоцький лісгосп.

Юзефінський дуб (дерево князя Ігоря)

Обхват стовбура 7,90 м. Висота до 20 м. • Вік 1000 років. • Знаходиться на території парку-пам'ятки садово-паркового мис-

тецтва місцевого значення «Юзефінській» (Глиннівське лісництво, Рокитнівський лісгосп), створеного в 1975 р. Дуб росте в кінці села Глинне Рокитнівського р-ну, біля шосе, неподалік Юзефінського жіночого монастиря, за 15 км від кордону з Білоруссю. • Урочище «Юзефінське» з 15-го сторіччя належало литовським князям Радзівіллам. Дерево вважається одним з природних чудес України. Занесене до книги рекордів України.

• Кілька років тому туристи розклали багаття, і дерево ледь не згоріло. Дуб у вкрай поганому стані, живими лишилося тільки

дві гілки. • Стовбур має кілька дупел та великі тріщини по усій поверхні від удару блискавок. Частина тріщин було опломбовано, однак пломби обсипалися. • Необхідно терміново закрити пломби і скріпити залізними стяжками стовбур. • Потребує заповідання, а також установки громовідводу. • Має огорожу та інформаційну табличку.

Углинецька тополя

Обхват стовбура 9,06 м. Висота 27 м.

• Вік 400 років.

• Рoste біля

с. Угольці Гоцанського району.

• Найбільша тополя в Україні.

• Потребує заповідання.

Віковий каштан

Обхват стовбура понад 4 м. Висота 30 м. • Вік біля 200 років.

• Зростає в селі Шубко Рівненського району на території Шубківської дослідної станції. • Заповіданий в 1969 р.

Дуб

Обхват стовбура 6 м. Висота 40 м. • Вік 600 років. • Рoste в Млинівському лісгоспі (Дублянське лісництво, кв. 53, вид. 21). • За легендою під дубом бували Петро Перший, Катерина Друга, Богдан Хмельницький. • Заповіданий в 1972 р.

СУМСЬКА ОБЛАСТЬ

Новослобідський дуб

Обхват стовбура 5,90 м. Висота 40 м. • Вік біля 600 років. • Рoste в урочищі Монастирський ліс, неподалік стіни монастиря Софіївська пустеля, на території Бунякінського лісництва Конотопського лігоспу, кв. 33, вид. 7. • Дуб був

уражений блискавкою. • Є огорожа та охоронний знак.

Шовковиця

Обхват стовбура 5,50 м. Висота 21 м. • Вік понад 300 років. • Рoste в селі Межиріч Лебединського району. • Одна з найстаріших шовковиць України. • Заповідана.

Дуб

Обхват стовбура 7,10 м. Висота 37 м. • Вік 800 років. • Рoste в селі Кропивинці Роменського району. • Заповіданий в 1972 р. • Немає охоронного знака та огорожі.

Дуб Гаркуші

Обхват стовбура 6 м. Висота 34 м. • Вік біля 700 років. • Рoste в селі Гаї Роменського району. • Названий на честь отамана 17-го століття Семена Гаркуші, який вершив під деревом суд і обдаровував бідних. • Заповіданий в 1972 році. • Є огорожа та інформаційний знак.

Княжа яблуня

Вік 200–300 років. • Ростає в м. Кролевець по вул. Андріївській, 51.
• Одна з найдавніших яблунь в Україні. Має безліч стовбурів.
Вважається одним з природних чудес України. • Заповідана в 1972 р.

Цар-дуб

Обхват стовбура 5,56 м. Висота 37 м. • Вік біля 600 років. • Ростає в урочищі Пробужка на захід від села Підставки Липоводолинського району, Липоводолинське лісництво Роменського лісгоспу, кв. 30, вид. 17. • Два дупла мають пломби. • Є огорожа. Охоронного знаку немає. Заповіданий.

Дуб в селі Підставки

Обхват стовбура 5,94 м. Висота 36 м. • Вік 600 років. • Ростає на терасі річки Грунь, околиці села Підставки, Липоводолинський район, за 20 м від вул. Радянської. • Заповіданий.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ

Старий ясен

Обхват стовбура 4,75 м.
Висота 30 м. • Вік понад 350 років. • Ростає в місті Мельниця-Подільська. • Потребує заповідання.

Липа Богдана Хмельницького

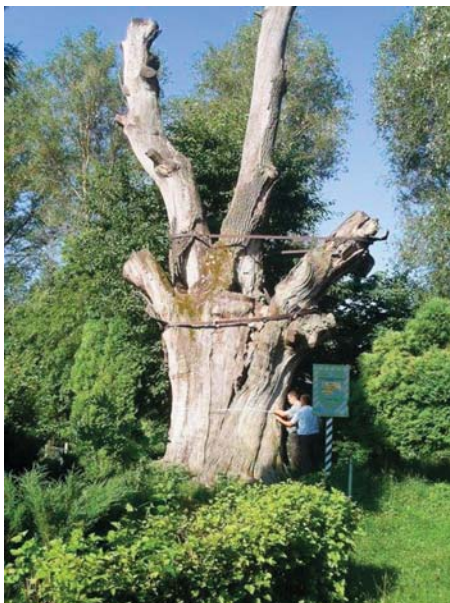
Обхват стовбура 8 м (подвійний стовбур). Висота 33 м. • Вік біля 600 років. • Ростає в с. Денисів Козівського району, Козівське лісництво, кв. 41, вид. 1.

• Ймовірно, найширша липа в Україні. За легендою під нею відпочивав Богдан Хмельницький. • Заповідана в 1972 р.

Дуб Богдана Хмельницького

Обхват стовбура 7,70 м. Висота 13 м. • Вік біля 900 років. • Рoste на території Раївського парку, Бережанське лісництво, кв. 24, вид. 2, Бережанський район. • За легендою під ним відпочивав в 1649 р. Богдан Хмельницький, перебуваючи з військами під м. Зборів. • На сьогоднішній день дуб всох. • Заповіданий в 1964 р.

Золота липа

Обхват стовбура 5,4 м. Висота 12 м. • Вік 600 років. • Рoste біля Бучацького лісгоспу, м. Бучач, вул. Степана Бандери, 15. • Під нею в 1672 р. був підписаний Бучацький мирний договір між Польщею і Туреччиною. • У дереві є дупла. Під стовбур і гілки необхідно встановити підпори, інакше дерево може впасти. • Заповідана в 1972 р.

Яблунівський дуб

Обхват 6,7 м. Висота 35 м. • Вік біля 800 років. • Рoste у межах лісового урочища «Дача Яблунів» біля с. Яблунів Гусятинського р-ну, кв. 6, вид 1 Копичинецького лісництва держпідприємства «Чортківське лісове господарство». • Був уражений ударом блискавки. • Заповіданий в 1971 р. Є інформаційна табличка.

Дуб Велетень

Обхват стовбура 5,46 м. Висота 23 м. • Вік біля 600 років. • Рoste біля с. Раї Бережанського району, кв. 24, вид. 2 Бережанського лісництва Бережанського лісомисливського господарства. • Заповіданий в 1970 р.

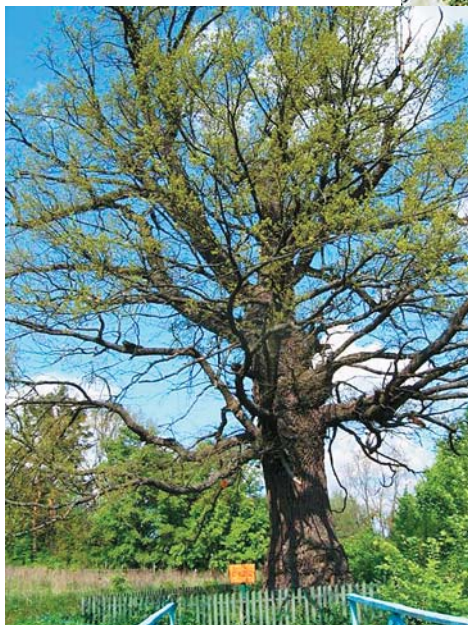
Дуб Богатир

Обхват стовбура 5,56 м. Висота 35 м. • Вік біля 600 років. • Рoste біля с. Раї Бережанського району, кв. 24, вид. 2 Бережанського лісництва Бережанського лісомисливського господарства. • Заповіданий в 1970 р. Є охоронний знак.

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ**Дуб Сковороди**

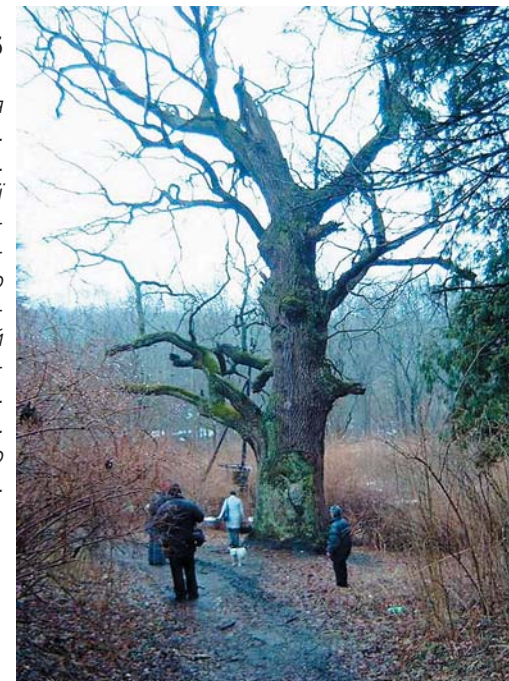
Обхват стовбура біля 7 м. Висота 25 м. • Вік біля 700 років. • Ріс у с. Сковородинівка Золочівського р-ну. • Під дубом любив відпочивати, і був похований відомий філософ Г. Сковорода. • Всох у 1980–1990-х роках. Від дерева залишився лише остов. • Не був заповіданий.

Гомільшанський дуб

Обхват стовбура 6,9 м. Висота 24 м. • Вік біля 700 років. • Росте в національному парку «Гомільшанські Ліси». • Заповіданий, огорожений, має охоронний знак.

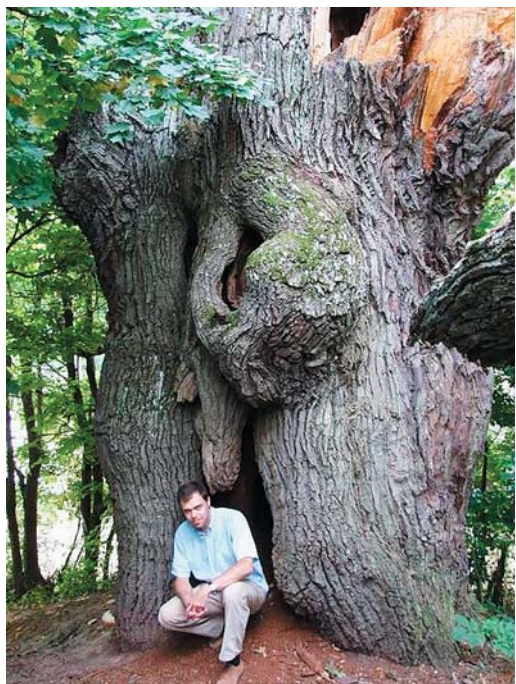
Дуб

Обхват стовбура біля 6 м. Висота 15 м. • Вік біля 700 років. • Росте на території парка-пам'ятки садово-паркового мистецтва національного значення «Шаровський», Богодухівський р-н, с. Шарівка, санаторій «Шарівка». • Має дупло. • Дерево необхідно лікувати і заповідати.

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ**Олін дуб**

Обхват дерева 6,30 м. Висота 30 м. • Вік біля 700 років. • Росте на приватній території, Славутський район, с. Старий Кривин, вул. Чапаєва, д. 86. • Потребує заповідання.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

Дуб Шевченка – 3

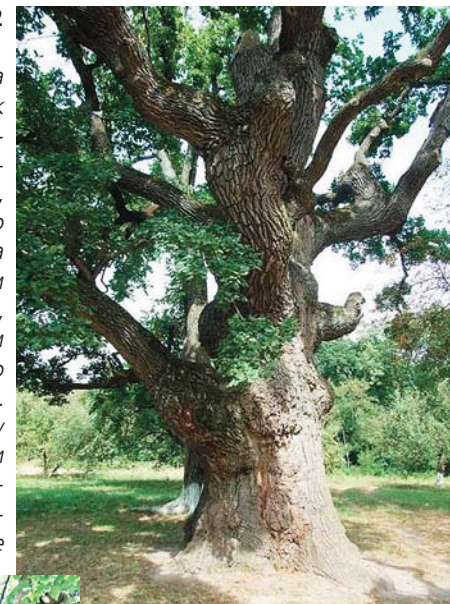
Обхват стовбура 8,50 м. Висота 20 м. • Вік понад 1000 років.

• Роста за ставком на порослому лісом пагорбі за 10 м від дамби у яблуневому саду Шевченківського сільськогосподарсько-го технікуму (колишній маєток пана Енгельгардта), с. Будище Звенигородського району. • Дуб є живим свідком молодого Т. Шевченка, коли той служив козачком у пана Енгельгардта. • Попри вели-

чезну екологічну, історичну та меморіальну цінність 1000-літнього дуба, він до цих пір не заповіданий. Дерево перебуває у вкрай поганому стані, хворіє і всихає. Має кілька великих дупел, нещодавно впала величезна гілка, вирвавши шматок серцевини зі стовбура. У будь-який момент його можуть підпалити вандалі. • Необхідно терміново заповісти дерево, огородити, поставити охоронний знак, закрити дупла, встановити підпори під гілки, що залишилися, провести підживлення коренів.

Дуб Шевченка – 2

Обхват стовбура стовбура 7,50 м. Висота 25 м. • Вік 900 років. • Роста в яблуневому саду Шевченківського сільськогосподарського коледжу, с. Будище Звенигородського району (колишня садиба пана Енгельгардта). • Дуб є живим свідком молодого Т. Шевченка, коли той служив козачком у пана Енгельгардта. • Дерево на висоті 15 м має дупло. Необхідно встановити огорожу та охоронний знак, підперти гілки, провести підживлення коренів і лікування. • Дуб заповіданий в 1982 р, однак не

захищений, не має охоронного знака.

Дуб Богдана Хмельницького

Обхват стовбура 6 м. • Вік 700 років. • Ріс в с. Виграїв, Корсунь-Шевченківський район, Різаній Яр. • Наприкінці 90-х дерево було підпалено під час розваг туристів. Дуб загинув. • Огорожі, інформаційної таблиці немає, дуб не заповіданий.

Дуб Шевченка

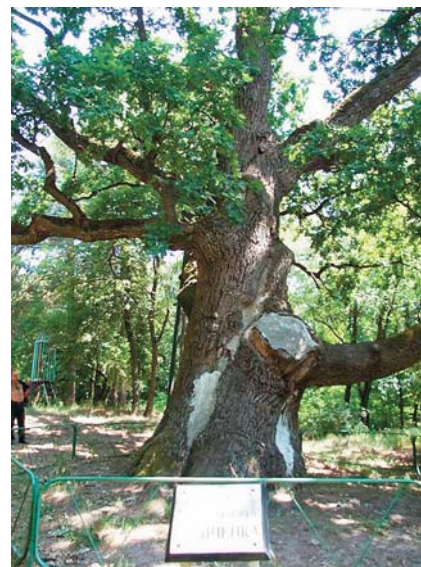
Обхват стовбура 7,8 м. Висота 20 м. • Вік біля 1000 років. • Знаходиться в Шевченківському лісництві, ЛМС Лисенківський, квартал 90, вид. 12, біля с. Моринці (батьківщина Шевченка) Звенигородського р-ну. • Заповіданий в 1972 році. Охоронного знака та інформаційної таблиці немає, дерев'яна огорожа розвалилася, у дубі величезне дупло, потребує лікування.

Кириків дуб

Обхват стовбура 6,7 м. Висота 30 м. • Вік 700 років. • Знаходиться в Яснозорському лісництві, квартал 70, біля с. Яснозір'я Черкаського р-ну. • У дубі величезне дупло з напіврозваленою плomboю. Дерево гине. • Заповідане в 1979 р. Немає охоронного знака, огорожі та інформаційної таблиці.

Дуб Шевченка - 1

Обхват стовбура 8,40 м. Висота 20 м. • Вік 1000 років. • Рoste в яблуневому саду Шевченківського сільськогосподарського коледжа, с. Будище Звенигородського р-ну (колишня садиба пана Енгельгардта). • Дуб є живим свідком молодого Т. Шевченка, коли той служив козачком у пана Енгельгардта. • Дупла заплomboвані, є підставки під гілки. • Дуб заповіданий в 1982 г, огорожений, охоронного знаку немає.

Дуб Шевченка

Обхват стовбура 6,60 м. Висота 30 м. • Вік біля 700 років. • Рoste на території будинку відпочинку в с. Прохорівка Канівського р-ну. • За легендою, під дубом відпочивав Т. Шевченко, коли приїжджав до свого друга — ректора Київського університету Максимовича; тут писав поему «Марія». • Дерево дбайливо доглянуте: огорожене, гілки підв'язані, мають підпори. • Є інформаційна табличка, але немає охоронного знаку та громовідводу. • Заповідане в 1972 р.

Сосна Гоголя

Обхват стовбура 3,20 м. Висота 25 м. • Вік понад 300 років. • Ростає на території будинку відпочинку в с. Прохорівка Канівського р-ну.

- За легендою, під нею любив відпочивати М. Гоголь, тут виник задум написання повісті «Вій».
- Дерево дбайливо доглянуте: огорожене, гілки підв'язані, мають підпори.
- Є інформаційна табличка, але немає охоронного знаку.
- Заповідане в 1972 р.

Дуб Максима Залізняка

Обхват стовбура 8,6 м. Висота 30 м. • Вік понад 1000 років.

- Ростає в урочищі Холодний Яр, с. Буда, Чигиринський р-н.
- Під дубом збиралися гайдамаки на чолі з Максимом Залізником, одним з лідерів Коліївщини, радилися з прибічниками Б. Хмельницький та С. Наливайко. Т. Шевченко малював картину «Дуб на хуторі Буда», писав поему «Гайдамаки».
- Вважається одним з природних чудес України.
- На коріння дерева встановлено дерев'яний настил, гілки підв'язані. У 2000 р. під дубом зако-

пано кілька коров'ячих туш, що удобрено землю і дозволило дубу ожити. Дуб шість разів била блискавка. • Великої шкоди дереву завдають численні туристи, які, керуючись дурним повір'ям, відривають і жують нібито «лікувальну» кору дуба. Незважаючи на культурно-історичну і природоохоронну цінність дерева, дереволази влаштовують на дубі варварські та неетичні змагання. За відвідування дуба беруть 2 гривні. • Немає огорожі та охоронного знаку. Потрібно встановити громовідвід.

- Заповіданий в 1972 р.

Дуб

Обхват біля 6 м. Висота 25 м. • Вік біля 600 років. • Ростає в Собковському лісництві Уманського лісгоспу, кв. 132, Уманський р-н.

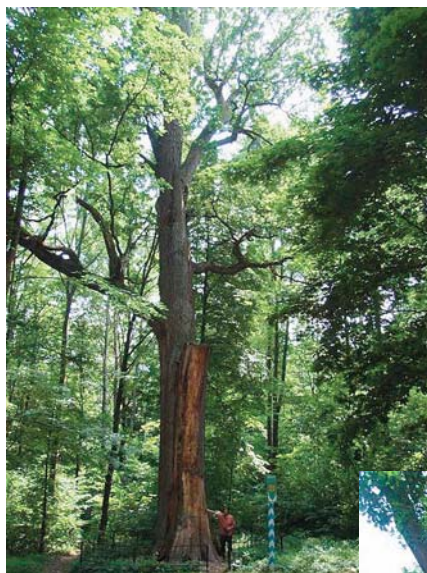
- Заповіданий в 1979 р.

Дуб

Обхват стовбура біля 6 м. Висота 25 м. • Вік біля 600 років.

- Ростає у Софіївському лісництві Канівського лісгоспу.
- Заповіданий в 1975 р.

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Монастирський дуб

Обхват стовбура 7,0 м. Висота 40 м. • Вік біля 800 років.

• Дерево знаходиться в Мезенському національному парку, неподалік Рихлинського чоловічого монастиря, біля печер, Коропський р-н, Холминський лісгосп, Понорницьке лісництво, с. Рихли.

• Є дупла, потребує лікування. • Заповіданий в 1964 р. Дерево огорожене, є охоронний знак.

Священний дуб

Обхват стовбура 6,35 м. Висота 30 м. • Вік біля 700 років. • Рoste при дорозі, неподалік від с. Лошакова Гута, Козелецький р-н, Остерський лісгосп, Косачівське лісництво, кв. 41. • Дуб має огорожу, на якій розміщені 7 ікон і тексти молитов. Дерево присвячено загиблим під час Великої вітчизняної

війни солдатам, яких влітку 1941 р. лікували під цим дубом. • Частину дупел закладено, але дерево потребує лікування. • Заповідане в 1964 р., є охоронний знак.

Липа Шевченка (залишки)

Обхват стовбура був 5 м. Висота 8 м. • Вік 600 років. • Рoste в старовинному парку Лизогубів неподалік м. Седнів Чернігівського р-ну. • Під липою не раз відпочивав Т. Шевченко. • У 2006 р. дерево впало. • В теперішній час із залишків стовбура ростуть молоді гілки. • Заповідане в 1964 р.

Загиблий дуб

Обхват пня понад 5 м. • Вік біля 500 років. • Ріс у с. Григорівка Бахмацького р-ну. • Дерево загинуло. • В теперішній час від дуба залишився пень, який зберігається сілрадою як пам'ятка історії. • Не був заповіданий.

Дуб

Обхват 5,40 м. Висота 25 м. • Вік біля 600 років. • Рoste в с. Богданівка на вул. Широкій, Прилуцький район. • Наказав був на 1975 р.

Дуб липівський

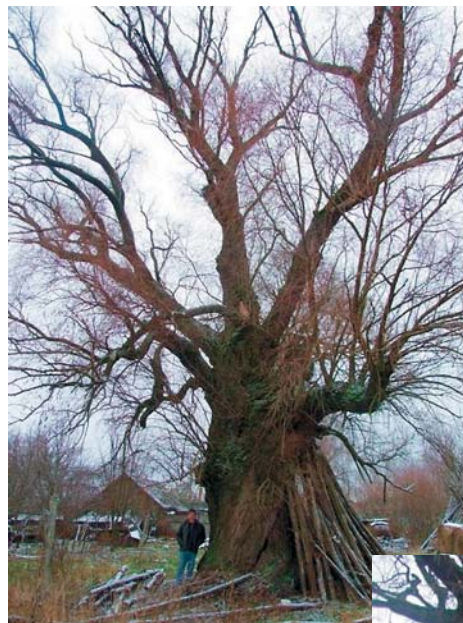
Обхват 6,50 м. Висота 25 м. • Вік біля 500 років. • Рoste на західній околиці с. Липів Ріг, за 40 м. від буд. № 26 на вул. Ніжинській, Ніжинський район. • Має потрійний стовбур. • Заповіданий в 1972 р.

Спиляний дуб

Мав обхват біля 6 м. • Вік біля 700 років. • Ріс у Чернігові на території спорткомплексу «Фортуна» Чернігівського інституту економіки і управління, що знаходиться в Пролетарському гаю (колишня назва урочища — Священний гай). • Один з останніх язичницьких священних дубів Київської Русі. • Не був заповіданий.

Верба

Обхват 7,50 м. Висота 20 м. • Вік біля 200 років. • Зростає в с. Малинівка Чернігівського р-ну, за 50 м від буд. 2, по вул. 1 Травня.
• Одна з найбільш товстих і старих верб України. • В стовбурі має величезне дупло.
• Потребує заповідання.

Дуб

Обхват 5,30 м. Висота 25 м.
• Вік біля 600 років. • Рoste в центрі міста Козелець, у дворі поліклініки. • Дерево в хорошому стані. • Огороджене, є охоронний знак.
• Наказав був на 1972 р.

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Колінковецький дуб

Обхват стовбура 5,90 м. Висота 25 м. • Вік 600 років. • Рoste біля с. Малинці Хотинського р-ну, у садибі лісника біля колодязя. • Заповіданий. • Огородження і охоронного знаку немає.

Заходи щодо заповідання, лікування та догляду за стародавніми деревами

Заповідання дерев

Для охорони старих дерев існує спеціальна категорія природно-заповідних справ – ботанічний пам'ятник природи місцевого або загальнодержавного значення.

Заповіданню підлягають дуби, тополі, платани і верби, котрі мають обхват стовбура більше 4,00 м на відстані 1,30 м від землі, тиси, оливи, ялиці, фісташки, сунічник, що мають обхват стовбура більше 2,00 м, а також всі інші дерева, що мають обхват стовбура більше 3,00 м.

Крім цього під заповідання можуть потрапляти дерева, що мають меморіальне значення, унікальний зовнішній вигляд, форму, рідкісні інтродуценти і т.п.

Дуби, волоські горіхи, липи, що мають обхват стовбура більше 5,50–6,00 м повинні бути заповідані в першу чергу, тому що вони не просто вікові, а стародавні унікальні дерева, що мають велику історичну, культурну та екологічну цінність.

Це стосується також дубів обхватом стовбура більше 7,80 м, горіхів обхватом більше 9,00м, фісташок, сунічником, олив, що мають обхват більше 5,00 м, лип, що мають обхват більше 9,00 м, тис і ялівців з обхватом стовбура більше 2,50 м. Це взагалі унікальні дерева-раритети, тому що їх вік понад 1000 років. Їх в Україні налічується лише одиниці, тому для їх збереження та заповідання потрібно зробити все можливе.

Для заповідання дерева потрібно підготувати наукове обґрунтування, клопотання, фотографію дерева і передати ці документи в обласне Держуправління Мінприроди України. Такі документи можуть бути підготовлені як організацією, так і приватною особою.

Коли дерево отримає охоронний статус, потрібно добитися, щоб воно було огорожено і біля нього було поставлено охоронний знак.

Лікування дерев та догляд за ними

а) Дупла. На початку дупло необхідно очистити скребком від трухлявої деревини до здорової деревини, потім продезінфікувати 5% розчином мідного купоросу, або 0,5% розчином марганцівки, або 10% карболки, дати просохнути, а потім закрити дупло розчином з церезиту та гіпсу в пропорції 3: 1. Якщо дупло велике, до розчину додають цеглу. Пломбувати дупло найкраще влітку.

б) Гілки. Ні в якому разі не слід обрізати гілки старих дерев. Обрізання гілок веде до енергетичного дефіциту, стресів і відкриває ворота для грибків і гнилі. Тому важкі великі старі гілки, що ростуть на дереві невисоко від землі слід підпирати підпорами, а ті що ростуть на висоті, підв'язувати капроновими нитками. Для старих лип та інших дерев, стовбур яких нахилиється, підпори під стовбур слід встановлювати обов'язково.

в) Тріщини в стовбурі. Тріщини в стовбурі старих дерев утворюються від морозу у весняний період або від удару блискавки. У цьому випадку їх дезінфікують тим же розчином, що і дупла, потім замащують густою олійною фарбою або садовим варом, а широкі тріщини розчином церезиту та гіпсу в пропорції 3:1. Іноді є необхідність закріпити стовбур залізним обручем.

г) Захист від блискавок. Особливо притягують блискавки старі кряжисті дуби. Для їх захисту використовуються громовідводи, які встановлюються або на верхівці самого дерева, якщо воно високе, або поруч на спеціальному стовпі, якщо воно низьке. Всі старі дуби віком 900–1000 і більше років, що мають обхват стовбура 7,00 м і більше, з огляду на особливу цінність дерева повинні мати громовідводи.

д) Добриво для землі. Дуби, липи та інші стародавні дерева, що мають вік 800 і більше років, за своє довге життя висмоктують з землі всі поживні речовини, що може призвести до передчасної загибелі дерева. Тому ґрунт під старими деревами слід обережно рихлити, копати слід не глибше 20–30 см (щоб не оголити і не пошкодити коріння) і до 15 м навколо стовбура. Потім до ґрунту додається і прикопується розведений у воді гній в пропорції 1:6. Можна удобрювати ґрунт під старими деревами компостом, який розсіпається по поверхні або укладається в неглибокі канавки, що розходяться радіально від стовбура.

е) Огородження. Всі старі дерева мають бути огорожені. Найраше взагалі закрити до них прямий доступ людей. Дерева, що стоять неподалік від доріг, краще захистити великим камінням, щоб унеможливити пошкодження їх машинами.

ж) Свіжі поверхневі рани на стовбурі. Необхідно ретельно вирівняти краї рани гострим ножем, а потім поверхню деревини покрити товстим шаром густої фарби, підготовленої на хорошій оліфі, або садовою карболкою.

Додаток 1
до пункту 3 наказу Міністерства охорони
навколишнього природного середовища
№ 522 від "05" листопада 2009 р.

ПЕРЕЛІК

першочергових заходів з охорони та збереження вікових дерев

1 Підготовка матеріалів щодо надання статусу об'єкта природно-заповідного фонду наступним деревьям:

- 1000-річний дуб Шевченка-2 в Будишах. Зростає в 10м від штатного ставу за яблуневим садом Шевченківського сільгоспколеджу в с. Будище Звенигородського району Черкаської області;
- три 1000-річних тиса, що зростають на горі АВ-Петрі в Ялтинському гірсько-лісовому природному заповіднику, Автономна Республіка Крим;
- 1000-річний сунічний, що зростає на західному схилі гори АВ-Микола (в верхів'ях гори) в ялівецо-сосновому лісі, Автономна Республіка Крим;
- 1000-річний ялівець Голубицької, що зростає на горі АВ-Микола недалеко від геодезичного знаку, Автономна Республіка Крим;
- 1000-річний ялівець, що зростає на горі Хрестова, на краю скелі, Автономна Республіка Крим;
- 700-річна липа Феодосія Печерського, що зростає біля Дальніх печер Києво-Печерської лаври в м. Києві;
- 800-річна липа, що зростає в Кримському природному заповіднику в долині річки Улу-Узен, Автономна Республіка Крим;
- 700-річна липа, що зростає в с. Підгірці Бродівського району Львівської області, біля замку на території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення "Підгорецький";
- 700-річна липа, що зростає в с. Дрогомишль Яворівського району Львівської області (біля церкви).

2 Лікувально-реставраційні заходи, а саме:

1.1. Встановлення підставок під стовбури або підпорів під гілки у наступних дерев:

- 1000-річний дуб Шевченка-2 в Будишах, зростає в 10 м від ставу за яблуневим садом Шевченківського сільгоспколеджу в с. Будище Звенигородського району Черкаської області;
- 1000-річний дуб Шевченка в с. Моринці Звенигородського району Черкаської області;
- 700-річна липа, зростає біля церкви в с. Дрогомишль Яворівського району Львівської області;
- 600-річна Золота липа в м. Бучач Тернопільської області, зростає навпроти Бучачського лісгоспу;
- 600-річна липа в с. Донге Іршавського району Закарпатської області;
- 700-річна липа в с. Підгірці Бродівського району Львівської області;

- 900-річна липа Богдана Хмельницького, зростає в саду у с. Денисів Козівського району Тернопільської області.

1.2. Пломбування дупла черезитом з домішкою гіпсу у наступних дерев:

- 1000-річний дуб Шевченка-2 в Будишах, зростає в 10м від ставу за яблуневим садом Шевченківського сільгоспколеджу в с. Будище Звенигородського району Черкаської області;
- Дідо-дуб, що зростає в с. Стужця Великоберезнянського району Закарпатської області;
- Юзефінський дуб, що зростає в урочищі Юзефінська дача в межах парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення "Юзефінський" (необхідно також стягнути його стовбур залізним кріпленням);
- Дуб Шевченка в с. Моринці, що зростає в Шевченківському лісництві Звенигородського лісгоспу у с. Моринці Звенигородського району Черкаської області;
- 600-річна Золота липа в м. Бучач Тернопільської області, зростає навпроти Бучачського лісгоспу.

1.3. Обладнання значених вище дерев дуба громовідводами.

1.4. Встановлення біля всіх зазначених вище дерев огорожі, інформаційних щитів та охоронних знаків.

Литература

1. Борейко В.Е. Охрана вековых деревьев, изд. 2-е — К.: КЭКЦ, 2001. — 94 с.
2. Борейко В.Е. История охраны природы Украины. X век — 1980, изд. 2-е — К.: КЭКЦ, 2001. — 544 с.
3. Борейко В.Е. Выдающиеся вековые деревья—символы древнего Киева, буклет. — К.:КЭКЦ, 2008.
4. Велетні XXI століття, буклет. — Черкаси, 2001. — 10 с.
5. Деревья—долгожители. — www.crimea-tour.ru.
6. Ена В.Г. Исполыны крымских лесов, 1961 // Известия Крымского отдела Географического общества СССР. Вып. 7. — С. 209—211.
7. Ена В.Г. Богатыри Тавриды. — Симферополь:«Крым», 1965. — С. 55—57.
8. Захоржевський Я.В. Найстаріший тис Криму // Український ботанічний журнал. — №2, 1966.
9. Івченко С.І. Живі пам'ятки історії і природи — К.: Наука і життя. — №7, 1956.
10. Івченко С.І. Деревя—пам'ятники. — К.: Наукова думка, 1967. — 93 с.
11. Кевеленко И.М. Достопримечательные деревья Крыма и их охрана. — www.krimoved.crimea.ua.
12. Лыпа А.Л. Многовековые деревья тиса в Крыму // Бюллетень Главного Ботанического сада. — №31, 1958. — С. 113—115.
13. Липа О.Л. Визначні дерева Нікітського ботанічного саду, як пам'ятки природи // Матеріали про охорону природи на Україні. — В. 2, 1960. — с. 44—47.
14. Липа О.Л. Віковічні дуби України, що заслуговують на охорону // Матеріали про охорону природи на Україні. — В. 2, 1960. — С. 37—43.
15. Лыпа А.Л. Памятные деревья природной и культурной флоры Крыма // Виноградарство и садоводство Крыма. — №1, 7. — 1962.
16. Липа О.Л. Визначні дерева Крима та їх охорона // Охороняйте рідну природу. — К.: Урожай, 1965. — С. 118—157.
17. Лыпа А.Л. Достопримечательные деревья Крыма. — Симферополь, 1967. — 55 с.
18. Липа О.Л., Федоренко А.П. Заповідники та пам'ятки природи України. Реєстр-довідник — К.: Урожай, 1969.
19. Маценко Г.О. Книга рекордів України. Природа навколо нас. — Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. — С. 34—36.
20. Мельник С.Д. Старейший дуб на Украине // Бюллетень Главного Ботанического сада. — №27, 1957.
21. Накролин А. Замечательные древние деревья в Крыму // Вестник садоводства, природоводства и овощеводства. — Сб. №6, 1883. — С. 272—275.
22. Охорона пам'ятників природи на Україні. — Зб. 1. — Харків: УКОПП, 1927. — С. 84.
23. Охороняйте вікові дерева Києва. — К.: КЕКЦ, 2008. — 15 с.
24. Пасенков А. Тысячелетние ореховые деревья в Крыму // Виноградарство и садоводство Крыма. — №12, 1962. — С. 40—41.
25. Природно-заповідні зони Української РСР. — К.: Урожай, 1986. — 222 с.
26. Пшеничный Е.Е. Достопримечательные платаны Крыма // Бюллетень Главного Ботанического сада. — №31, 1959. — С. 115—117.
27. Рубцов Л.И. Достопримечательные экземпляры дуба в Крыму // Бюллетень Главного Ботанического сада. — №35, 1959.
28. Стойко С., Шушняк В., Савка Г., Шубер П., Шляхта Я. Вікові дерева Львівщини. — Львів, 2006. — 97 с.
29. Сумцов Н.Р. Дубы Т.Г. Шевченко. — Харьков, 1911. — 4 с.
30. Шалит М.С. Заповідники та пам'ятки природи. — Харків, 1932.
31. Шарлемень Н.В. В защиту старых деревьев // Природа. — №10, 1958. — С. 55.
32. Ющенко О.К. Охорона пам'яток природи в Українській РСР. — К., 1975. — 33 с.
33. Srodon F. Inwentarz zabytkowych debow w Polsce // Ochrona Przyrody. — №14, 1934.

НАУКОВО-ПУБЛІЦИСТИЧНЕ ВИДАННЯ

**П.І. Гриник, М.П. Стеценко, С.Л. Шнайдер,
О.Г. Листопад, В. Е. Борейко**

**СТАРОДАВНІ ДЕРЕВА УКРАЇНИ.
РЕЄСТР-ДОВІДНИК**

Київський еколого-культурний центр

Державна служба заповідної справи Мінприроди України

*Проект ПРООН/ГЕФ «Зміцнення управління та фінансової стійкості
національної системи природоохоронних територій в Україні»*

2010, іл. – 144 с.

Публікація ознайомить читача з майже 200 легендарними стародавніми деревами України. В кожному маленькому нарисі надається не тільки опис дерева, а й поради щодо його збереження: як поставити пломбу в дупло, зв'язати і підперти гілки, удобрити, спорудити громовідвід, заповідати та встановити охоронний знак. Книга також має на меті посприяти наданню статусу ботанічних пам'яток природи ще не заповіданим деревам.

ISBN 978–966–581–967–7

Оригінал-макет Світлани Желяскової

© ПРООН України, 2010